

Anonim ve Muhtasar Bir Süleymân-Nâme'nin Serencâmı

Kadir PURDE

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi Tarih Bölümü, Balıkesir Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2449-3412>

ROR ID: <https://ror.org/02mtr7g38>

kpurde@bandirma.edu.tr

Atıf Bilgisi

Purde, Kadir. "Anonim ve Muhtasar Bir Süleymân-Nâme'nin Serencâmı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 52 (Güz 2024), 1-42.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.512>

Geliş Tarihi	15.09.2024
Kabul Tarihi	03.12.2024
Yayın Tarihi	24.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tkidergisii@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Kanunî Sultan Süleyman'ın 1520 yılında tahta geçmesiyle başlayan uzun saltanatında yaşanan hadiseler, başta icra edilen seferler olmak üzere hem döneminde hem de sonrasında büyük bir merak halesi oluşturmuştur. Öyle ki bu dönemde üretilen ve müstakil bir isme sahip olan eserler dahi Süleymân-nâme olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlı ve İslam dünyasında, Firdevsî'nin Şah-nâme'sinin derin etkisiyle, padişahların hayatları onlar etrafında bir anlatı örülerek anlatılmış ve telif edilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devri, klasik edebiyatımızda gazavât-nâme, fetih-nâme, zafer-nâme gibi telif türlerinin de besleyip zenginleştirdiği bu türün en zengin ve çeşitli örneklerinin verildiği bir dönemdir. İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye 3170/4'te bulunan bir mecmua içindeki anonim ve muhtasar bir Süleymân-nâme de bunlardan bir tanesidir. Bu çalışmada evvela bir metin türü olarak muhtasarın ne olduğu ve ihtisara neden ihtiyaç duyulduğu ele alındıktan sonra ilgili mecmuadaki Süleymân-nâme'nin kendisi ve içinde bulunduğu mecmua tanıtılacak, muhtemel müstensih ve istinsah tarihleriyle hangi eserin muhtasarı olabileceği ele alınacak ve son olarak da eserin Latin harfleriyle transkripsiyonu verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Kanunî Sultan Süleyman, Süleyman-nâme, Târîh-i Nişancı Paşa, Şehnâme, muhtasar tarihler, anonim tarihler.

The Venture Of An Anonymous And Brief Sulaiman-Name

Kadir PURDE

Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül University Faculty of Humanities and
Social Sciences Department of History, Balıkesir Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2449-3412>

ROR ID: <https://ror.org/02mtr7g38>

kpurde@bandirma.edu.tr

Citation

Purde, Kadir. "The Venture Of An Anonymous And Brief Sulaiman-Name". *The Journal of Turkish Studies*, 52 (Fall 2024), 1-42.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.512>

Date of Submission 15.09.2024

Date of Acceptance 03.12.2024

Date of Publication 24.12.2024

Peer-Review Double anonymized - Two External

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Complaints tkidergisii@gmail.com

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ABSTRACT

The events of Suleiman the Magnificent's long reign, beginning with his accession to the throne in 1520, generated great curiosity both during and after his rule, particularly regarding the military campaigns he led. So much so that even works produced during this period, originally titled individually, came to be collectively known as Süleymân-nâme. In the Ottoman and Islamic world, heavily influenced by Firdawsî's Shah-nâme, the lives of sultans were narrated and recorded by weaving narratives around them. This genre, which was also enriched by works such as gazavât-nâme, conquest-nâme, and victory-nâme, reached its most diverse and abundant expression during the reign of Suleiman the Magnificent. An anonymous and concise Süleymân-nâme found in the Istanbul Süleymaniye Manuscript Library (Nuruosmaniye 3170/4) is one such example. This study first explores the concept of muhtasar as a text type and the reasons for its use. It then introduces the Süleymân-nâme within the mentioned manuscript, discussing its probable author, date of creation, and finally, provides a transcription of the work in Latin script.

Keywords

Suleiman the Magnificent, Târîh-i Nişancı Paşa, Suleiman-nâme, Shah-nâme, muhtasar (abrigment) history books, anonymous history books.

Metin Türleri, Muhtasar Tarihler ve İhtisarlık Üzerine

İslam ilim geleneğinde ve bu gelenek içerisinde üretim yapan Osmanlı tarihyazımında, muhtelif ihtiyaçlardan kaynaklanan farklı metin türleri geniş bir külliyat ortaya çıkarmıştır. Hem ilmî üretimin zamanla çeşitlenip yeni ve alt ilim dallarına ihtiyaç duyulması hem uzmanlaşmanın gerektirdiği mecburiyetler hem de bu bilgi birikiminin geniş kesimlere de ulaştırılma isteği zaman içerisinde yüzlerce metin türünün inkişafını gerekli kılmıştı. Farklı coğrafya ve kültürlerle kısa süre içerisinde tanışılıp bir etkileşim kurulması, bu etkileşimin tercüme faaliyetleriyle derin ve kalıcı bir hâle getirilmeye çalışılması da meseleyi daha incelikli bir noktaya getirmiş, bunun neticesinde de birçok âlim muhtelif bakış açılarıyla bu külliyat ve birikimi tasnife girişmişlerdir. Örneğin İbnü'n-Nedîm (v.995) 377 (987) yılında kaleme aldığı *el-Fihrist* isimli eserinde “*te’lif, tasnîf, rivâyet, sanat, amel, ihtiyâr, ihtisâr, nakz, red, şerh, te’âti, mecâlis, musâhabât, münâzarât, müdâ’bât, illhâk, tetimme, vasl, ziyâde, nahle, intihâl, hıfz, semâ’, kırâ’at, ahz, tefsîr, nakil, terceme, islâh, hikâye, mükâtebât, tersîlât, isridrâk, tabsire, hâşiye, tabassur, intizâ’ât, emâlî, cem’, tecrîdât*” gibi kelimelerle isimlendirilen telif türleri tespit etmiştir.¹ Telif ve tedvin sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu çeşitlilikten genel olarak “muhtasar” adı verilen tür de nasibini almış; kısaltma, özetleme, gözden geçirme ve ayıklama gibi faaliyetler kendi içerisinde de bir zenginlik olarak alt birimler üretebilmiştir. Bu telif türü müstakil olarak oluşup gelişmekten ziyade tercüme, şerh, haşiye gibi diğer türlerle beraber, kesişim noktaları olacak şekilde gelişme göstermiştir.² Muhtasar kelimesi hacimli bir eserin farklı ihtiyaç ve saiklerle özetlenmesi için kullanıldığı kadar bir konunun ana hatlarıyla yazılması için de kullanılır olmuştur. Muhtasar (ihtisar) ve onun türleri olarak kabul edebileceğimiz *mûcez (îcâz), mûlahhas (telhîs), hulâsa, mühezzeb (tehzîb), muhtâr (ihtiyâr), müntekâ (intikâ), müntehâb (intihâb)* ve *mücerred (tecrîd)* kelimeleri arasında anlam farkları da mevcuttur.³ Zira “*Muhtasarda bir eserin kısaltılması,*

¹ Sadık Yazar, “İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri”, *İslam Düşünce Atlası*, <https://islamdusunceatlası.org/booksmap>.

² Metin türlerini karşılaştırmalar ve örneklerle ele alan bir çalışma için bkz. Selim S. Kuru, “Anlamı Aydınlatan Kara Yazı: Metin ve hâlleri”, *Metnin hâlleri: Osmanlı’da telif, tercüme ve şerh*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 19-33.

³ İsmail Durmuş, “Muhtasar”, *DİA*, Ankara 2020, XXXI, 57.

mülâhhasa özetlenmesi temel düşüncedir. Mühezzebde hareket noktası eseri yeniden gözden geçirmek, ondaki fazla ve zayıf bilgileri ayıklamak suretiyle kısaltma yapmaktır. Muhtâr, müntekâ ve müntehabda bir eserin muhtevâsından seçmeler yapılır. Mücerredde ise delil, sened vb. bilgilerin ayıklanması söz konusudur. Bu farklara rağmen sözü edilen kavramların hepsinde "kısaltma yapma" ortak noktadır."⁴

Bir eserin ihtisarında farklı ihtiyaç ve saiklerin etkili olduğu ifade edilmişti. Gerçekten de bir eserin kısaltmasını, özetlenmesini yahut daha kısa bir formda başka bir işlevde kullanılmak üzere yeniden telif edilmesini gerektiren çok sayıda sebep olmuş olabilir. Hacimli kitapların kullanımında yaşanan zorluklar ve bu kitapların çoğunlukla alanın uzmanı ilim adamlarına hitap ediyor olması ihtisârın birinci sebebi olarak zikredilebilir. Bilginin yaygınlaştırılması; ilmî kitaplarda ve ilim meclislerinde yapılan tartışma ve üretimin semeresinin bir zümre bilgisi olmaktan çıkarılıp daha geniş kitlelere ulaştırılma düşüncesi bir kitabın kısaltılmasının başlıca nedeni olarak kabul edilebilir. Burada sadece "hacimsel" bir kısaltmaya gitmekle kalınmaz, ileri seviye konu ve tartışmalar kitaptan çıkarılacağı gibi eserin dilinde de bir yalınlaştırma ve basitleştirmeye gidilir. İlmî üretimin anlaşılıp idrak edilmesinde farklı kültürel seviyelerin varlığı bir olgudur; sınırları muğlak olsa da muhtelif kültürel seviyelerde olan insanlara da hitap edebilmesi için bu tarz ihtisarlar yapılagelmiştir. Bu tür ihtisarların hem uzmanlar hem de alandışı okuyucular/meraklılar için bilgiye erişimi hızlandırdığı aşikardır. Bilhassa ilmî zümrelerin dışında olup ilmî meselelere merak salan kimseler (sözelimi esnaf, tüccarlar ve sair işçiler) bu muhtasar eserler sayesinde zamanlarından tasarruf ederek meraklarını gidermek yoluna gidebilirler.

Bir eserin çok hacimli olması ve bu hacminden dolayı hem kullanım zorlukları oluşturup hem de sadece belirli bir âlim zümresi arasında cârî kalır olması tarihyazımında bir mesele olarak görülmüştür. Bu sebeptendir ki İbn Haldun (v.1406) *Mukaddime*'de bir eserin telif edilme gerekçeleri için yedi madde sayarken bunlardan bir tanesinin *telhis* olduğunu belirtmiştir. Okuyucuyu usandıracak kadar uzun olup kullanım açısından pratikliği de olmayan eserlerin telhisen yeniden telif edilmesi İbn Haldun'a göre bir telif sebebidir. Lakin bu ihtisar gerekliliğini vurgulayan İbn Haldun; ilmî bir

⁴ İsmail Durmuş, "a.g.m". 57.

eserin çok muhtasar olmaması lazım geldiğini, eğer eser çok muhtasar olursa bunun belagatı ihlal edip konuyu anlayıp öğrenmeyi güçleştireceğini de belirtir. İbnü'l-Esîr (v.1233) ve Kâtip Çelebi (v.1657) de muhtasarı bir telif türü olarak kabul edip gerekli görürler.⁵

Bundan başka, bir ilme yeni başlayacak olan mübtediler için gerekli olacak bir düzen, kurgu ve dil ile yazılacak eserlere duyulan ihtiyaç ihtisarin sebepleri arasında zikredilebilir. Arapça dilbilgisini yeni başlayanlar için yazılmış muhtasar kitaplardan olan Abdülkâhir el-Cürcânî'nin (v.1078-79) *el-'Avâmilü'l-mi'e'si*, İbn Hişâm en-Nahvî'nin (v.1360) *Katru'n-nedâ'sı*, Birgivî'nin (v.1573) *el-'Avâmil'i* nahve dair yazılmış bu tür muhtasarlardandır ki Osmanlı medreselerinde (hatta günümüzde) yaygın şekilde kullanıldıkları maruftur. Eğitim amaçlı yapılan bu tür kısaltmalar öğrenciyi konuya daha rahat adepte edebildiği gibi öğreticiye de bir referans kitabı kazandırır. Günümüzdeki *Handbook* tarzı eserler, belki bir kitabın olmasa da bir konunun ihtisarı için yazılmış eserlerin bugünkü formatları olarak kabul edilebilirler.⁶

Bir eserin dilinin zamanla eskimesi, aradan geçen yüzyılların eser ile sonraki yüzyıl okuyucuları arasında bir bariyer çekmesi de bilhassa hacimli ve çok okunan eserlerin yeniden ve yenilenmiş bir dille yazılmasını gerekli kılmaktadır. Bu yenileme faaliyete sırasında eski ve artık ağıdalı kalan üslup ile belki de artık genelgeçer olmuş bilgilerin çıkartılıp daha çok okunur ve daha çok insana hitap eder eserlerin üretilmek istenmesi gayet tabiidir. Bazen de eski inşa tarzıyla yazılan bir eserin yeni inşa tarzı ile yazılmasından da kaynaklanmış olabilir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Mirkâtü'l-Cihâd* isimli eseri bu minvalde eserlere bir örnek olarak gösterilebilir. Âlî eserini eski Türkçe'den (*hâlâ ki ol zamanda cârî olan Türkî lisan*) kendi döneminin Türkçesine (daha doğrusu belirli bir zümre arasında cârî olan klasik Osmanlıca) göre eski dilin unsurlarını "ayıklayarak" telif etmiştir.⁷

⁵ Casim Avcı, "Muhtasar", *DİA*, Ankara 2020, XXXI, 63.

⁶ Bir kitabın hangi sebeplerle ihtisar edilebileceğine dair Arap edebiyatından örnekler için bkz. H. Kilpatrick, "Abridgements", *Encyclopedia of Arabic Literature*, ed. J.S Meisami ve P. Starkey, Routledge, Londra 1988, 23-24.

⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Mirkâtü'l-Cihâd [Cihadın Basamakları]: Dil İncelemesi-Metin Dizin*, haz. Ali Akar, Türk Dil Kurumu, Ankara 2016, 60-61. Eserin Âlî tarafından bulunup okunması, anlaşılması ve yeniden telifi süreci bu çalışmanın 57-65. sayfaları arasında detaylarıyla anlatılmaktadır.

Bundan başka Osmanlı tarihyazımında bir tür olarak ihtisarın zaten yaygın olduğunu ve kimi tarih kitaplarının muhtasar olarak telif edildiklerini görüyoruz.⁸ Şükrullah'ın (v.1488) *Behçetü t-Tevârih* isimli eseri bu muhtasar eserlerin en meşhurlarından olup ihtisar sürecini ve yöntemini paylaşması açısından da önemli bir eserdir. Şükrullah eserinin mukaddime kısmında evvela yararlandığı kaynakları paylaşmıştır. İslam tarihi ağırlıklı bu kaynaklardan yararlanırken özetleme yoluna gittiğini, konuları ve olayları “*azalttığını*” belirterek “*binde birini iktibas ederek derledim,*” diye de ekler. Bu kısaltma ameliyesinin telif ettiği eser için önemini sık sık belirtmesi bir yana bunu çok dikkatli bir şekilde yaptığını, konuları ve anlatıları özetlerken meselelerin özünün kaybolmamasına azami dikkat gösterdiğini şu sözleriyle belirtir: “[*Behçetü t-Tevârih*] *Öyle bir şekilde derledim ki onların derledikleri inceliklerden bir tek incelik, güzelliklerden bir tek güzellik ve nasihatlerden bir tek nasihat yok olmadı*”.⁹ Bunun yanı sıra bu “özet mecmuanın” okuma kolaylığı sağlaması için de muhtasar olarak kaleme alındığını girişte muhtelif vesileslerle belirtmektedir¹⁰ ki bu durum yukarıda zikredilen okuma kolaylığı açısından ihtisarın bir telif türü olarak görülmesine bir kanıt teşkil etmektedir.¹¹ Verilebilecek örnekler Şükrullah'ın *Behçetü t-Tevârih*'den ibaret değildir. Ramazan-zâde (v.1571) de *Târîh-i Nişancı Paşa* isimli eserinde “*Lâkin kütüb-i tevârihde olan cerâ'id-i fevâ'idîñ ekseri kebîretü'l-cüsse [ve] kesîretü'l-kıssa olub mufzî-i itâlet ü melâl [ve] muktezâ-i kesâlet ü kelâl olmağın*”¹² diyerek kendisinden önce yazılan tarih kitaplarını çok uzun olduğunu ve bu uzunluk sebebiyle okuyucusuna bıkkınlık ve usanma verdiğini belirtmiş, metnin devamında ise kendi yazdığı kitabın bir muhtasar olmakla birlikte “*ne mutill ü mumill ve ne*

⁸ Aşağıda detaylarıyla incelenecek tarih kitaplarının tespitinde şu makaleden istifade edilmiştir: Rukiye Özdemir, “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler”, *Anasay*, 7, Ankara 2019, 105-138.

⁹ Hasan Almaz, *Şükrullah bi Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn Zekî, Behçetü t-Tevârih (İnceleme-Metin-Tercüme)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, 99.

¹⁰ Hasan Almaz, *a.g.e.*, 99.

¹¹ Muhtasar bir tarih olarak *Behçetü t-Tevârih* hakkında bkz. Rukiye Özdemir, “*a.g.m.*”, 111-119.

¹² Küçük Nişancı Ramazan-zâde Mehmed Çelebi, *Târîh-i Nişancı Paşa*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih 4234, v.2/b.

mücmel ü muhill"¹³ olmadığını, yani çok uzun tutup bıktırmayı dilemediği gibi çok kısa tutup faydasını azaltmayı da istemediğini de vurgulamıştır.¹⁴ Benzer cümlelere Hezârfen Hüseyin Efendi'nin (v.1691) *Tenkîhü t-Tevârih-i Mülûk* isimli eserinde rastlıyoruz. Ramazanzâde'nin cümlelerine çok benzer bir şekilde "*Velâkin kütüb-ı tevârihde olan cerâ'id ve fevâ'idin ekseri kebiretü l-cüsse ve kesîretü l-kıssa[dır]*" diyerek konuya giriş yapan Hüseyin Efendi de eski tarih kitaplarının çok sözle az şey anlattıklarını, bu sebeple okuyucunun kitabın başını ve sonunu takip edemediğini, bir yerden sonra meseleyi kaçırıp "*zabtdan âciz kaldığı*"nı ve bununda okuyucuyu bir usanç verdiğini belirtip kendisinin "*hîn-i hitâbda hâzır cevâb*" olmak için bu eseri lafzı uzatmadan manayı önceleyecek şekilde yazdığını ve zaten ilm-i tarihte de önemli olanın bu olduğunu söylemektedir.¹⁵

Örnekleri daha da çoğaltılabilecek bu tarz muhtasar tarihlerde bazı ortak noktalar göze çarpmaktadır. Bu ve diğer muhtasar tarihlerdeki anlatım tarzının temel özelliği, olayların genellikle bir cümlede yer ve tarih belirterek sunulmasıdır. Bu durum, müelliflerin olayları kronolojik sıralama ile aktarmaya öncelik verdiğini göstermektedir. Bilhassa müellifin önemli olmadığını düşündüğü, okuyucuyla paylaşmak istemediği yahut genel okuyucu için bilinip akılda tutulmasını gerekli görmediği detay bilgilerde bu uygulamaya gidilmiş olmalıdır. "Büyük seferler" olarak adlandırılan savaşlar ise belirli bir plan dahilinde, aşamalar şeklinde özetlenmiştir. Bu aşamalar genellikle, fethedilen yerin coğrafi konumu, fethin önemi ve kuşatılacak kalenin özelliklerine dair kısa anlatımları içermektedir. Savaş öncesi hazırlıklar ve önceki başarısızlıkların nedenleri de kısaca ele alınmıştır. Savaş sırasındaki büyük mücadeleler ise genellikle kısa ve genel ifadelerle, savaşın ihtişamına ve padişahın yüceltilmesine vurgu yaparak anlatılmaktadır. Fetihler bazen sadece sonuç odaklı olarak aktarılmakta, genellikle ise sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde özetlenmektedir. Ayrıca,

¹³ Küçük Nişancı Ramazanzâde Mehmed Çelebi, *a.g.e.*, v.2/b.

¹⁴ Ramazanzâde'nin bu tercihi, yukarıda da belirtildiği üzere, İbn Haldun'un ihtisârın çok kısa olmamasına dair ihtarıyla uyuşmaktadır.

¹⁵ Ahmet Nas, *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin 'Tenkîhü t-Tevârih-i Mülûk' İsimli Eserinin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2019, 32.

olaylar bazen sebep-sonuç-mekan üçlemesi içinde, bazen de sebep-sonuç-zaman-mekan unsurlarının bir arada verildiği bir şekilde sunulmaktadır.¹⁶

Bu çalışmaya konu olan ve aşağıda değerlendirmesiyle çeviri-yazısı verilecek olan *Anonim ve Muhtasar Süleymân-nâme*'de bu muhtasar tarih kitaplarından bir tanesidir. Yukarıda paylaşılan bilgiler ışığında aslında her bir muhtasar eserin ferdiliğinden de bahsetmek mümkündür. Hangi saiklerle (genel okuyucuya hitap, anlatımdaki ağırlığı giderme, eski lisanın güncellenmesi, öğrenciler için el kitabı vs.) hazırlanmış olursa olsun her ihtisar kendi içerisinde belirli bir ferdiliğe sahiptir ve bu açıdan özgün ve bir metin olarak da kabul edilmeleri gerekir. Zira bir eseri muhtasar hâle getirmek için yukarıda belirtilen bütün müdahaleler o eseri özgün eserden tamamen koparmamakla birlikte farklılaştırmakta ve hatta kullanım alanını tamamen değiştirmektedir. Bu sebeple her bir muhtasar eseri bir diliçi çeviri ürünü olarak da görmek mümkündür. Bilhassa ihtisar sırasında üslup ve inşa düzenine sık müdahale yapıldığı durumlarda yahut eserin başka bir zaman boyutundaki okuyucu için yeniden yazıldığı durumlarda bu gayet aşikar olacaktır. Diliçi çeviri için verilen "*bir eserin farklı sözcüklerle yazıldığı dilde yeniden ifade edilmesi*"¹⁷ tanifi muhtasar bir eser üretirken yapılan eylemle örtüşmektedir. Bu yüzdendir ki muhtasar eserleri orijinal eserin bir kopyası olarak görmekten ziyade farklı zaman, mekan ve ihtiyaç bağlamlarında yeniden üretilen yeni bir eser olarak kabul etmek daha doğrudur olacaktır.

S ü l e y m â n - N â m e l e r v e M u h t a s a r B i r S ü l e y m â n - N â m e

Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1520 yılında tahta geçmesiyle başlayan ve uzun süren hükümdarlığı döneminde yapılan seferleri ve dönemin diğer önemli olaylarını konu edinen eserler, genellikle "*Süleymân-nâme*" olarak anılmıştır; hatta özel bir isme sahip olanlar dahi zamanla *Süleymân-nâme* ismiyle anılır olmuşlardır. *Süleymân-nâme* yazma geleneği, o dönemde yeni yeni oluşmakta olan *Selîm-nâme* geleneğinin bir uzantısı olarak ortaya

¹⁶ Rukiye Özdemir, "a.g.m.", 129.

¹⁷ Esmâ Erbil, "Diliçi Çeviri Kavramı ve Teorik ve Uygulamalı Olarak Diliçi Çeviri Üzerine Yapılan Araştırmaların Tanıtımı", *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, (ed. Sadık Yazar ve Mücahit Kaçar), Ketebe Yayınları, İstanbul 2022, s.22.

çıkıştır. Hatta, Kanûnî'nin tahta çıkışıyla ilgili ilk bilgilere, kendisine sunulan bazı Selimnâmeler'de rastlanmaktadır.¹⁸ Klasik edebiyatımızda *gazavât-nâme*, *fetih-nâme*, *zafer-nâme*, *Selîm-nâme* ve *Süleymân-nâme* gibi adlarla bilinen eser türlerinin büyük ölçüde Firdevsî'nin (v.1020?) *Şeh-nâme*'sinden ilham aldığı görülmektedir. Bu eserler; edebî, tarihî, sosyolojik ve antropolojik pek çok bilgi içermekte olup önemli bir kısmı dönemlerine tanıklık eden yazarlar tarafından kaleme alındığından ilk elden belge niteliğindeki edebî metinler (vesikalar) olarak değerlendirilebilirler. Edebiyat tarihimizde hem Süleyman Peygamber'in hem de Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatlarını ayrı ayrı ele alan eserler yazılmış ve bu eserlerin tümü, genel olarak "*Süleymân-nâme*" adıyla anılmıştır. Süleyman Peygamber'in hayatını anlatan *Süleymân-nâmeler*, genellikle Kur'ân'da yer alan kıssalar çerçevesinde şekillenmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatını konu alan *Süleymân-nâmeler* ise, Sultan'ın tahta çıkışından ölümüne kadar olan dönemi veya bu dönemin belli bir kısmındaki olayları anlatmaktadır. Her iki *Süleymân-nâme* türü de birbiriyle doğrudan bağlantılı olmamakla birlikte, daha çok Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminde kaleme alınmıştır. Kanunî dönemi sonrasında yazılan Kanunî'ye dair *Süleymân-nâmeler* de mevcut olmakla birlikte Süleyman Peygamber'le ilgili eserler, on sekizinci yüzyıldan sonra nadiren görülmektedir. Kanunî Sultan Süleyman ve Süleyman Peygamber'in saltanat sahibi olmaları ve uzun süre hükümdarlık yapmalarının yanı sıra isimlerinin de aynı olması, *Süleymân-nâmelerin* içeriğini zenginleştirmiştir.¹⁹ Kanunî Sultan Süleyman'ın seferlerini ve hayatını ele alan *Süleymân-nâmeler* daha önce örnekleri görülen *Selîm-nâmelerin* ve hatta Kâşifî'nin (v.?) *Gazânâme-i Rûm*, Meâlî'nin *Hünkâr-nâme* isimli eserlerin²⁰ ve Bayezid devrinden anonim bir ürün olan *Menâkıb-ı Sultân Bâyezid* isimli eserin üretim tarzlarının bir devamı olarak kabul edilebilir.²¹ Aslında bu eserlerin her biri şehname yazım geleneğinin bir parçasıdır ve bu münasebetle bir padişahı merkeze alarak onun bir

¹⁸ Abdurrahman Sağırılı, "Süleymannâme", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 124.

¹⁹ Kadir Alper, "Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler", *Turkish Studies*, 9/7, Ankara 2022, 147.

²⁰ Christine Woodhead, "Şehnâmecî", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 456.

²¹ Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, 37.

seferini yahut seferler dizisini, hayatının bir bölümünü yahut tamamını padişah odaklı ve padişahu yüceltip faaliyetlerini meşrulaştırıcı bir anlatı şeklinde ortaya koymaktadırlar. XV. ve XVI. yüzyıllarda İran tarihyazım geleneğinin Osmanlı edebiyatını, tarihyazımını ve sarayını etkilemesinin bir neticesi olarak Kanunî Sultan Süleyman döneminde resmî tarihçiler için de şehnameci teriminin kullanılması ve bu kimselerin ürettikleri eserlerin şehname olarak adlandırılması inhisarcı bir kabule yol açmaması gerekmektedir zira resmî bir saray tarihçisi tarafından üretilmemiş olsalar da yukarıda zikredilen eserler ve benzerleri bu şehnamecilik geleneğinden beslenerek eser üretmiş; padişahların sefer ve hayatlarını bu yazım tarzında ele almışlardır.

Kanunî Sultan Süleyman için yazılan *Süleyman-nâmelere* daha yakından baktığımızda mensur ve manzum *Süleymân-nâmeler*; Kanunî'nin fetihlerini müstakilen ele alıp fetihnâme ve zafernâme özelliği de gösteren eserler (*Rodos-nâmeler* ve *Belgrad-nâmeler* gibi), belirli bir dönemi ele alan eserler (Bostan Çelebi'nin [v.1570] 1520-42 yılları arasını ele alan eseri gibi) ve Kanunî'nin şehzade olaylarını ele alan tematik eserler olarak büyük çeşitlilik gösterdiği anlaşılacaktır. Yarım asra yaklaşan Kanunî döneminin tamamını kapsayan müstakil bir *Süleyman-nâme* yoktur.²² Lâkin daha sonra yazılan tarih kitaplarıyla bazı anonim *Süleymân-nâmeler* bu uzun tarihî devrin tamamını ele alacaklardır. Bilhassa genel tarih kitaplarının Kanunî bölümlerinden istifade edilerek telif edilen eserler tipik bir *Süleymân-nâme* özelliği göstermektedirler ki bu çalışmaya konu olan eser de bunlardan bir tanesidir. Kanunî dönemini en kapsamlı ve uzun bir kronoloji içerisinde ele alan kişi Celalzâde Mustafa Çelebi'dir (v.1567).²³ *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*'de 1555 yılına kadar Kanunî devri siyasî olaylarını ele almıştır. Daha sonra yazılan ve müstakil eser olarak değerlendirilen birçok yazmanın aslında *Tabakâtü'l-Memâlik*'in parçaları olduğu anlaşılıyor.²⁴ Bu durum esere olan ilgiyi ve eserin daha sonraki yazımlara etkisini açıkça göstermektedir. Celalzâde'nin eserine benzer şekilde "umûmî" *Süleymân-*

²² Abdülkadir Özcan, *a.g.e.*, 52.

²³ Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

²⁴ Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 52.

*nâmeler*den başlıcaları şunlardır: Bostan Çelebi'nin *Süleymân-nâme'si*²⁵, Celâlzâde Salih Çelebi'nin (v.1565) *Târîh-i Sultân Süleymân'ı* (bu eserin sadece bir kısmı günümüze ulaşmış ve bu kısım da Fatma Kaytaş tarafından neşredilmiştir)²⁶; Mahremî Ahmed'in (v.1535) *Süleymân-nâme'si*²⁷, Gubârî Abdurrahman'ın (v.1566) *Şehnâme'si*²⁸, Hâkî'nin *Süleymân-nâme'si*²⁹, Eyyûbî'nin *Menâkıb-ı Sultân Süleymân'ı*³⁰, Senâyî'nin *Fütûhât-ı Sultân Süleymân'ı*³¹ ve İranlı İsmail'in *Fütuhât-ı Süleymân'ı*.

Kanunî Sultan Süleyman devrinin tamamını kapsamasa da bu umumî tarihler devrin artan ilmî ve kültürel üretiminin de bariz göstergeleridirler. Şehnamecilik görevini bizzat tesis ederek ilmî üretimi ve bu üretimin getireceği propaganda gücünü önemseyen bir sultanın devrinde, çoğunlukla zaferle neticelenen seferlerin getirdiği ekonomik refahın da etkisiyle, bu tarz ilmî ve kültürel eser üretiminin artmış olması gayet tabiidir. Bu kültürel ivmeyi umumî *Süleymân-nâmelerin* yanısıra bu türe dair monografik eserlerde de takip etmek mümkündür. Öyle ki Kanunî'nin, döneminde önemli addedildiğini anladığımız bazı seferlerinin yankıları büyük olmuş ve kendine özgü bir literatür oluşturmuştur. Kanunî'nin ilk seferi olan ve Macaristan'a ilerleyebilmek için kilit bir konumda olan Belgrad Seferi için yazılan *Belgrad-nâme*'ler ve hemen ardından icra ettiği Rodos Seferi için yazılan *Rodos-nâme*'ler, Macaristan'daki askerî faaliyetlerinin anlatıldığı *Üngurusnâme*'ler, son seferini konu alan *Sigetvar-nâme*'ler, İran seferleri için yazılan eserler (en meşhuru Matrakçı Nasuh'un (v.1564) *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* isimli eseridir) ve hatta deniz seferleri, Kırım'daki hadiseleri ve şehzadelerinin aralarında yaşanan mücadeleleri ele alan eserler bu dönemdeki zengin tarihsel üretimi ve bu

²⁵ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdî'ye atfedilen eser)", *Bellekten*, XIX/74, Ankara 1955, 137-202.

²⁶ Celalzade Salih Çelebi, *Târîh-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman*, haz. Fatma Kaytaş, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016.

²⁷ Hatice Aynur, "Mahremî", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 390-391.

²⁸ Ali Alparslan, "Gubârî Abdurrahman", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 167.

²⁹ Kadri Hüsnü Yılmaz, *Türk edebiyatında Süleyman-nâmeler ve Hâkî Efendi'nin Süleyman-nâmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

³⁰ Mehmet Akkuş, *Eyyûbî, Menâkıb-ı Sultan Süleyman: Risâle-i pâdişâh-nâme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

³¹ Mesut Bayram Düzenli ve Ahmet Akgül, *Senâyî'nin Manzum Süleymaniyye'si*, Çizgi Kitapevi, Konya 2018.

üretimin çeşitliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu eserlerin sadece bilimsel kaygılarla yazılmadığı, halk arasında da bu bilgilerin tedavüle girmesinin amaçlandığı göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı toplumunda Sultan Süleyman'ın şahsına ve bilhassa seferlerine dair oluşan bir merak halesine cevaben de bu üretimlerin ortaya çıkıp geliştiği söylenebilir.³²

İncelemeye konu olan eser de tipik bir *Süleymân-nâme* özelliği göstermektedir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye/3170'de bulunan bu yazma için Abdülkadir Özcan "*Bu devirle ilgili bir başka anonim eser Gazavat-ı Sultân Süleymân-ı Kanuni'dir. Nuruosmaniye Ktp. nr. 3170/4'te kayıtlı bu mecmuanın 181a-192b varakları arasında bulunan bu çok kısa Süleymannâme'de Kanuni'nin sefer ve zaferlerinden bahsedilir,*" diyerek eseri tanıtmaktadır. Künyesi verilen bu yazma aslında bir mecmuadır ve *Süleymân-nâme*'nin yanı sıra 3 eseri daha barındırmaktadır. Mecmudaki birinci eser Bâkî'nin (ö.1600) Arapça'dan tercüme ettiği "*Terceme-i İ'lâm bi-A'lâmi Beledillahi'l-Harâm*" isimli eserdir. Edebiyat tarihimizde yaygın olarak *Fezâ'il-i Mekke* olarak bilinen bu eser meşhur bir Arap ve Yemen tarihçisi olan Kutbiddin Muhammed b. Ahmed el-Mekkî'nin eserinin tercümesidir. İlgili mecmuanın 1b-121b varakları arasında bulunan bu eser mecmuanın en hacimli eseridir.³³ Mecmuadaki ikinci eser ise 122/b-143b varakları arasında bulunan *Risâle fî Fezâ'ili Ş-Şâm* isimli eserdir. Adının da ihsas ettirdiği üzere eser Şam şehri hakkındadır. Şam şehrinin tarihinden, "fazilet"lerinden, şehirdeki önemli tarihi eserlerden bahsedilmektedir. Müellifi ise tespit edilememiştir. Mecmuadaki üçüncü eser ise meşhur Nişancı Celalzâde Mustafa'nın *Rodos-nâme*'sinin nüshalarından birisidir.³⁴

Mecmuanın dördüncü ve son eseri olup 181b-193a varakları arasında bulunan eser ise, zikredildiği üzere, anonim ve muhtasar bir *Süleymân-*

³² Abdülkadir Özcan, *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, 55-59; Abdülkadir Özcan, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, (ed. Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2006, 138-47.

³³ Halil Sercan Koşık, "Bakî'nin Arapçadan Tercüme Mensur Bir Eseri: Fezâ'il-i Mekke yahut el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm tercümesi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 10, İstanbul 2014, 131-48.

³⁴ Murat Yıldız, *Celalzâde'nin Rodos Fetihnamesi (İnceleme-Metin)*, Libra Kitap, İstanbul, 2013.

nâme'dir. Yazmanın online kataloğunda esere dair verilen "11 sayfalık tarihle ilgili fevaid" bilgisi hatalıdır zira bu eser tarihe dair bu tarz bir kayıt değildir.³⁵ İlgili eser Kanunî Sultan Süleyman'ın seferlerini Belgrad'ın fethinden Zigetvar'a kadar eksiksiz ele alan anonim ve muhtasar bir *Süleymân-nâme*'dir. Eserin müellifi hakkında bir bilgiye ulaşmak mümkün olmasa da mecmuadaki ilk iki eserde bulunan istinsah kaydından yola çıkarak bu eserlerin müstensihisi olan Derviş Çavuş b. Hacı Mehmed'in *Süleymân-nâme*'nin de de müstensihisi olabileceği söylenebilir zira bütün bir mecmuanın aynı kalemden çıktığı aşikardır. Bununla birlikte eseri ihtisar eden ile istinsah edenin aynı kişiler olup olmadığını tespit mümkün olmamıştır. Mecmuadaki diğer iki eserde istinsah tarihi mevcutken bu *Süleymân-nâme*'de istinsah tarihi yazılmamıştır. Mecmuadaki istinsah tarihleri Rebiülevvel 1021 [Mayıs-Haziran 1612] ve 26 Rebiülahir 1021 [26 Haziran 1612] olarak belirtilmiştir. Eserin müellifi meçhul olduğu gibi ismi de meçhuldür. Ne müstensihisi ne de müellifi tarafından esere bir isim verilmemiş yahut verilse bile kaydedilmemiştir. Eser "*Merhûm, mağfur, sa'îd, şehîd, el-muhtâcu Rabbü'l-mecîd hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında vâki' olan gazavât ve vekâyi'-i sâyiredir ki 'alâ-tarîki'l-icmâl tahrîr ve takrîr olundu,*" yazarın bir kayıt ile başlamaktadır. Buradaki kayıta eserin "*'alâ-tarîki'l-icmâl*" yazıldığı bilhassa belirtmektedir.

Yukarıda da zikredildiği üzere bu eser 1566-1612 yılları arasında kaleme alınmış olmalıdır. Dönem kaynakları incelendiğinde bu anonim ve muhtasar eserin Ramazanzâde'nin *Târîh-i Nişancı Paşa* isimli eserinden icmal edildiği yahut *Târîh-i Nişancı Paşa* en önemli kaynak eser olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Umumî bir tarih kitabı olan *Târîh-i Nişancı Paşa*'da peygamberler tarihi, Asr-ı Saadet döneminde yaşananlar, dört halife, Emevî, Abbasî, Fatimî, Eyyubî ve Memlük tarihleri ele alınmış ve eserin son kısmı Osmanlı tarihine ayrılmıştır.³⁶ Eserin siyasî tarih bölümü Kanunî'nin Zigetvar Seferi ile sona ermektedir.³⁷ Bu muhtasar *Süleymân-nâme*'nin *Târîh-i Nişancı Paşa*'dan ihtisar edilğine dair bir yargıya varılmasının sebeplerinden bir tanesi her iki kitabın da Kanunî'nin seferlerini ele alış

³⁵ <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/176695>

³⁶ Rukiye Özdemir, *Ramazân-zâde'nin Târîh-i Nişancı Paşa İsimli Eserinin Tahlil ve Metin Tenkidi*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2018, 18-20.

³⁷ Rukiye Özdemir, *a.g.e.*, 820.

şekillerinin aynı olmasıdır. Her iki kitabın da kuruluşu, düzeni ve konuları ele alış sırası birebir aynıdır. Bu aynılığı başlıklarda da görmekteyiz ki bu aynılığı varılan yargının bir başka sebebi olarak zikretmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda her iki eserin Kanunî Sultan Süleyman devrini ele alan başlıkları paylaşılacaktır. Bahsi geçen aynılık bu tabloda açıkça görülecektir:

1. Tablo: *Târîh-i Nişancı Paşa ve Süleymân-nâme*'nin Başlıklarının Karşılaştırılması

<i>Anonim ve Muhtasar Süleymân-nâme</i>	<i>Târîh-i Nişancı Paşa</i> ³⁸
Târîh-i Belgrad	Sefer-i Belgrad
İkinci Sefer-i Mübârek-eser-i bâ-kerr ü ferr, Feth-i Rodos'dur	İkinci Sefer-i Mübârek-eser bâ-Kerr u Ferr, Tafsîl-i Sefer-i Rodos
Üçüncü Sefer-i Ferhûnde-eser	Üçüncü Sefer-i Ferhûnde-eser
Dördüncü Sefer-i Zafer-muzaffer	Dördüncü Sefer-i Zafer-Muzaffer
Beşinci Sefer-i Karînü'z-Zafer ve Vilâyet-i Alaman	Beşinci Sefer-i Karîni'z-Zafer
Altıncı Sefer-i Ganimet-Eser	Altıncı Sefer-i Ğanîmet-eser
Yedinci Sefer-i Mu'teber	Yedinci Sefer-i Mu'teber
Sekizinci Sefer-i Nusret-eser	Sekizinci Sefer-i Nusret-eser
Dokuzuncu sefer-i zafer-eser	Toğuzuncı Sefer-i Zafer-eser
Onunci Sefer-i Hayır-haber	Onunci Sefer-i Hayır-haber
On Birinci Sefer-i Hayır-eser	Onbirinci Sefer-i Hayır-eser
On İkinci Sefer-i Fetih-eser	On İkinci Sefer-i Fetih-eser
Vâkı'a-yı Şehzâde-i Bâyezîd	Vâkı'a-i Şehzâde-i Bâyezîd

³⁸ Tablolar oluşturulurken şu eserden istifade edilmiştir: Rukiye Özdemir, *Ramazân-zâde'nin Târîh-i Nişancı Paşa İsimli Eserinin Tahlil ve Metin Tenkidi*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2018. Bu tabloda ve aşağıdaki ilgili tablolarda Târîh-i Nişancı Paşa kısmundaki imla adı geçen neşirden aynen alınmıştır.

On Üçüncü Sefer-i meyseret-haber	Onüçüncü Sefer-i Meyseret-haber
Vâkı'a-yı Şehzâde Sultân Bâyezîd Hân	Vâkı'a-i Şehzâde-i Bâyezîd
On Dördüncü Sefer-i Hazret-i Sa'âdet-me'ser	Ondördüncü Sefer-i Zafer-rehber

Tablodan da açıkça görüleceği üzere *Târîh-i Nişancı Paşa* ile bu anonim ve muhtasar *Süleymân-nâme*'nin başlıkları hemen hemen aynıdır. Yukarıda mecmuanın istinsah tarihinin 1612 olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar mecmuanın son eseri olan *Süleymân-nâme*'de bir tarih bulunmasa da mecmuadaki diğer eserler ile aynı kalemden çıktığı göz önünde bulundurulurken bu *Süleymân-nâme*'nin de bu tarihte yahut buna çok yakın bir tarihte istinsah edilmiş olduğu sonucuna varmak abartı olmayacaktır. *Süleymân-nâme*'nin ele aldığı son siyasi hadisenin, yani Zigetvar'ın fethinin tarihi 1566 olduğu için bu eserin kendisine kaynak olarak alacağı eser de 1566-1612 tarihleri arasında yazılmış olsa gerektir. Bu yıllar arasındaki Osmanlı tarih kitapları tarandığında *Târîh-i Nişancı Paşa* ile *Süleymân-nâme*'nin başlıklarındaki ayniliğe diğer hiçbir eserde rastlanmamıştır.

Başlıkların yanı sıra metnin inşasında da bariz aynilikler ve benzerlikler görülmektedir. *Süleymân-nâme*'nin müellifi *Târîh-i Nişancı Paşa*'dan bazen aynen aktarmalar yapmış bazen çok ufak değişikliklere gitmiş, bazen lafzı aynen muhafaza ederken bazen de metnin akışını aynen muhafaza edip lafzı kısmen yahut tamamen değiştirmiştir. Aşağıdaki 2. Tablo'da aynen yapılan alıntılar, 3. Tablo da ise çok ufak değişikliklerle yapılan alıntılar gösterilmiştir (Neşirden kaynaklanan imla ve sair farklılıklardan sarfınazar edilmiştir):

2. Tablo: *Târîh-i Nişancı Paşa*'dan Aynen Yapılan Aktarımlar

ANONİM VE MUHTASAR SÜLEYMÂN-NÂME	TÂRİH-İ NİŞANCI PAŞA
---	-----------------------------

<p>Cezîre-yi Rodos'a devlet ü ikbâl ile nüzûl ü iclâl olundu. Fî evâyl-i Ramazânü'l-mübârek sene 928</p>	<p>Cezîre-i Rodos'a devlet ve ikbâlîle nüzûl ü iclâl olındı. Fî evâ'il-i Ramazân sene 928</p>
<p>Şehsüvâroğlu Ali Bey mîrimîrân-ı zü'l-kadr zâhiren itâ'at ü vifâk, bâtinen hıyânet ü şikâk üzere olmağın Ferhad Paşa 'asker ile varup Artukâbâd'da katl idüp başın der-i devlete gönderdi. Fî sene 929</p>	<p>Şehsüvâr oğlu 'Ali Beg Mîr-i mirân-ı Zü'l-ğadr zâhiren itâ'at ü vifâk [ve] bâtinen hıyânet ü şikâk üzere olmağın Ferhâd Paşa 'asker ile varub Artuk-âbâd'da katl edüb başın der-devlete gönderdi. Sene 929</p>
<p>Vilâyet-i Nemçe ile memâlik-i İslâmiyye'nin mâbeyni mesâfe-ye ba'ide olmağın kal'a zabtı mümkün olmadı.</p>	<p>Vilâyet-i Nemçe ile memâlik-i İslâmiye'nin mâbeyni mesâfe-i ba'ide olmağın kal'a zabtı mümkün olmadı.</p>
<p>otağ]-1 devlet-nitâka nüzûl itmeğın mukaddemâ muktedâ-yı e'imme-yi pişvâ-yı 'ulemâ-yı ehl-i [sünnet] ya'nî yenbû-i ilm [u] hikem hazret-i imam-ı azam Hazret-i İmâm A'zam kuddise sırrahu'l-'azîzin mezâr-ı pür-envârını ziyâret idüp rûh-ı pür-fütûhundan istimdâd-ı himmet ve istidâ'a-yı kerâmet eylediler.</p>	<p>Otağ-i devlet yatağa nüzûl etmedin³ muğaddemâ muğtedâ-yı e'imme-i dîne ve⁴ pişvâ-yı 'ulemâ-i ehl-i yaqîn yenbû'-i 'ilm ve hikem Hazret-i İmâm-ı A'zam⁵ kuddise sırruhu⁶ el-'azîziñ mezâr-ı pür-envârını ziyâret idüb rûh-i pür-fütûhundan istimdâd-ı himmet ve istidâ'-ı-yı kerâmet etdiler.</p>
<p>sonra baz'ı bîdâd ü bed-nihâd eline düşüp vâki' olan fesâd ü ilhâdı kâbil-i ta'dâd olmamağın teveccüh-i müveccih ol cânibe oldukda elhamdülillâh ki şöhre-yi âfâk-ı taht-gâh-ı 'Irak olan dârü'-İslâm-ı Bağdad'tır ki mahsûr-ı 'amme-yi bilâd ve mağbût-ı "ارم ذات العماد" iken bilâ-nizâ' ve'l-ihtilâf Rûm-ı hüceste-rüsuma muzâf olup zabt olundu.</p>	<p>Sonra ba'zı bî-dâd-ı bed-nihâd eline düşüb vâki' olan fesâd ü ilhâdı kâbil-i ta'dâd olmamağın teveccüh ü müveccih ol-cânibe oldukda bi-hamdillah-i te'ala ki şöhre-yi âfâk-ı taht-gâh-ı 'Irak olan dârü's-selâm-ı Bağdâd ki mahsûr-ı 'amme-yi bilâd ve mağbût-ı "ارم ذات العماد" iken bilâ-nizâ' ve'l-ihtilâf.... Rûm-ı hüceste-rüsuma muzâf olup zabt olundu.</p>

Vezîr Lütfî Paşa ile Hayreddin Paşa niçe bin 'asker ile İspanya kralına tâbî' Polya Vilâyetine gazâ için deryâdan tonanma ile gönderildi	Vezîr Lütfî Paşa'yla Hayreddîn Paşa4 niçe biñ 'asker ile İspanya kralına tabî' Cezîre-i Pulya vilâyetine gazâ için deryâdan tonanmalarıyla5 gönderildi.
Müşârunileyh Lütfî Paşa ile Hayreddin Paşa gemiler ile Cezîre-yi Polya'ya çıkup otuz dört pâre kal'aların feth itdi.	Müşârû'n-ileyh Lütfî Paşa ve Hayreddîn Paşa gemiler ile Cezîre-i Pulya'ya çıkub otuz dört pâre kal'aların feth idüb
Pâdişâh-ı cihân-penâh dahi seferden 'avdet idüp İstanbul'a nüzûl buyurdılar.	Pâdişâh-ı cihân-penâh hazretleri seferden 'avdet idüb İstanbul'a nüzûl buyurdılar
Sâbıkan Engürüs feth oldukda krallığı Erdel Bânı Yanoş'a sadaka olunup ba'dehu Yanoş mürd oldukda krallığı oğlu İstafin Voyvada'ya virilmiş idi.	Sâbıkâ Engürüs feth oldukda krallığı Erdel Banı Yanoş krala sadakâ olunub ba'dehû Yânoş fevt oldukda krallığı oğlu İstefan voyvoda3verilmiş idi.
Hazret-i sâhib-kırân-ı zemîn ü zamân kerr ü ferr ü şevket ü azametle [188/b] diyâr-ı Acem'e 'azîmet buyurdı.	Hazret-i sâhib-qrân-ı zemîn ü zamân kerr ü ferr ve şevket ü 'azamet ile diyâr-ı 'Acem'e 'azîmet buyurub

3. Tablo: *Târîh-i Nişancı Paşa'dan Ufak Değişikliklerle Yapılan Alıntılar*

ANONİM VE MUHTASAR SÜLEYMÂN-NÂME	TÂRÎH-İ NİŞANCI PAŞA
Sa'âdetlü pâdişâh-ı gerdûn-vakâr azamet ü iclâl ile İstanbul'dan çıkup Halkalı Pınar'a nüzûl buyurıldı.	Devlet ü iqbâl ve a'zamet ü iclâlle İstanbul'dan çıkub Halkalubıñar'a6 nüzûl bıyurıldı.

<p>Yine Engürüs Vilâyeti'ne ta'mim-i 'azîmet ve kasd-ı niyet olundu. Alman ve Nemçe kralı Frandoş Budin Kal'a'sın gâfille alup zapt etmeğin tekrâr ol canibe 'azîmet olundu.</p>	<p>Yine Engürüs vilâyetine tasmîm-i 'azîmet ve kâsdeniyyet olındı. Alman ve Nemçe kralı Ferândûş-ı bî-hûş Budun kal'asın hâlî bulub</p>
<p>Teshîr-i Îrân-zemîn, tedmîr-kerde-yi melâhîde-yi la'în için pâdişâh-ı âlem-penâh diyâr-ı 'Acem canibine revâne olmak için İstanbul'dan çıkup Üsküdar'a kondı.</p>	<p>Teshîr-i Îrân-ı zemîn tedbîr-i gürûh-ı mülâhîde-i la'în³ için pâdişâh-ı âlem-penâh diyâr-ı 'Acem cânibine şâh-râh-ı ğazâ-yı ğarrâya⁴ sülûk için şevket ü 'azamet ile İstanbul'dan çıkub Üsküdar'a konıldı</p>
<p>Hayreddin Paşa'ya yine yüz beş kıt'a kadirge virilüp deryâ muhafazasına gönderildi</p>	<p>Hayreddin Paşa yüz kıt'a gemiler ile deryâ hufzına gönderildi.</p>
<p>hazret-i pâdişâh tantana-yı satvet ve kevkebe-yi mevâkib-azimet birle İstanbul'a nüzûl buyurdılar.</p>	<p>Hazret-i pâdişâh-ı haşmet-penâh tantane-i satvet-i kevkebe-i mevâkib-i 'azamet-i dest-gâh⁶ ile İstanbul'a nüzûl buyurdılar.</p>
<p>Lâkin deryâ içinde ve küffâr ortasında olup zabtı 'asîr olmağın yakup yıkup ve etrâf kal'alarda şehir ve karyelerin dahi bi'l-küllîye berbâd idüp esâsından eser kalmaduğundan ma'âda halkı kimi maktûl ve kimi mahzûl ve ba'zı dahi misâl-i ashâb-ı sa'îr selâsil ve ağlâl ile mukayyed oldılar.</p>	<p>lâkin ol-çal'alar deryâ içinde olup zabt-ı 'asîr olmağın yıkub yakub etrâf ü eknâf kal'alarda olan karyeler ve şehirler halkı kimi maktûl ve mahzûl ve ba'zı dahî misâl-i eshâb-ı sa'îr-i selâsil ve ağlâl ile mukayyed ü esîr oldılar.</p>
<p>Karaboğdan'a voyvoda olan la'în, harac-güzâr iken etrâfında olan Efrenc ve Alaman "جزاهم الله بالنيران" [ile] ittifâk idüp memâlik-i İslâmiyye'ye zarar ü gezend kâsd itdüğü zâhir olmağın onun te'dîbi için sefer-i hümâyûna 'azîmet olundu.</p>	<p>Ķara Boğdan la'în-i bed-âyin harâc-güzâr iken etrâfında olan mülûk-ı Efrenc ve Alaman cezâhimu'llah bi'n-nirân ile ittifâk ü ittihâd idüb memâlik-i İslâmiyye'ye zarar¹¹ etdüğü¹² zâhir olmağın anıñ te'dîbi¹³ için sefer-i hümâyûna çıkıldı.</p>

Hayreddin Paşa donanma ile deryâya çıkup Andre Torya nâm Frengistân kapudânı ile ‘azîm cenk idüp çok gemileri alındı.	Hayreddîn Paşa tonanmalarıyla7 deryâya çıkup Andora Dora8 nâm Frenkistân9 kapudânı ile buluşub ‘azîm cenk olub çok gemiler alındı.
Nemçe Kralı Frençois-ı bî-hoş bu seneden âzürde-hâtır olup Budin Kal’asın almak niyyetine vâfir ‘asker gönderüp toplar kurulup cenk itdüğü istimâ’ olundukda ol canibe ‘azîmet oldı.	Hâliyâ Nemçe kralı Ferandüş-ı bî-hûş yine Budun kal’asın almak niyyetine vâfir ‘asker gönderüb toplar kurulub cenk etdüğü istimâ’ olunmağın yine olcânibe sefer ‘azîmet oldı.
Hazret-i sâhib-kırân-ı zemîn ü zamân kerr ü ferr ü şevket ü azametle diyâr-ı Acem’e ‘azîmet buyurdı.	Hazret-i sâhib-kırân-ı zemîn ü zamân kerr ü ferr ve şevket ü ‘azamet ile diyâr-ı ‘Acem’e ‘azîmet buyurub

Bu tablolar bize incelemeye konu olan anonim ve muhtasar *Süleymân-nâme*’nin ya başlıca kaynağının yahut da ihtisar edilen yegane kaynağının *Târîh-i Nişancı Paşa* olduğunu göstermektedir. Gelgelelim ki bu aynılık ve benzerliklerin yanı sıra inşa, üslup ve kullanılan kelimelerin tamamen değiştiği pasajlar da vardır. Bu pasajlara örnek olarak aşağıdaki tabloya bakılabilir:

4. Tablo: *Süleymân-nâme* ile *Târîh-i Nişancı Paşa*’nın Tamamen Farklılaştığı Alıntılar

ANONİM VE MUHTASAR SÜLEYMÂN-NÂME	TÂRİH-İ NİŞANCI PAŞA
Yolda giderken evvelâ Ustubur feth olundu. Budin kurbunda Vezîr Muhammed Paşa ‘asker ile mukaddemâ varıcak küffâr-ı haksâr kal’asından [187/b] el çeküp ‘askerinin etrafını zencîr ile muhkem bend eyledikten sonra cevânib-i erba’asına hisâr-vâr muhkem hendeklerle ihâta idüp kenârını yine top ve zarbenlerle	Vezîr Mehemmed Paşa1 ‘asker ile muqaddemâ varıcak küffâr-ı hâksâr kal’a cenginden el çeküb ‘askeriniñ etrafına hendekler kazub ‘arabaların önüne dizüb birbirin zencir ile bağlyub kefere içinde buña “İstabur” dirler imiş.

dûr eyleyüp cemî' 'asker içine girüp tahassün etmişler. Ol sebebden buna Usturbur deyü isim ta'yin etmişler.	
Ana sığınıp birkaç gün ehl-i İslâm ile cenk-i azîm eylediler.	Bir kaç1 gün İstabur içinde Müselmânlar ile cenk etdiler.
Feth-i Kal'a-yı Peçuy. Âb ü hevâsı mu'tedil bir sahrâ-yı vâsî'dir ve bağ ve bağçeleri bî-nihâyedir.	Feth-i Kal'a-i Beçuy. Fî evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel. Fî sene 950. Mu'tedil hevâ bir sahrâ-yı ferâh-fezâde vâki' olub etrâf ü cevânib bağ ü bağçedir.
Feth-i Kal'a-yı Estergon. Bir hısn-ı haşin ve kal'a-yı mefîndir ki rûy-ı zemînde ana müşâbih kal'a bulunmaz. Eğer hendekinin derinliği ve sarblığı bî-maned tamâm cevânib-i erba'ası feth olunduktan sonra sancak beği ve kâdı nasb olunup düzâhîler yerine ehl-i bihişt ile mâlâmâl oldu. Ve yine ona yakîn yerler de nice kal'alar feth olundu.	Feth-i Üsturgun Bir kal'a-i metîn idi. Kenâr-ı Tuna'dır. Ceng-i 'azîm ile feth olundu. Muhâfazası için sancak beği ve kâdı ve dizdâr ve sâ'ir levâzımıyla ve mühimmâtı ta'yin olmuştur

Metnin büyük bir kısmının inşa ve düzenlenmesinde aynılık ve benzerlik vaki iken buradaki farklılaşmalar için bazı açıklamalar getirmek gerekebilir. Evvela anonim *Süleymân-nâme*'nin yazarı eserini *Târîh-i Nişancı Paşa*'dan tamamen ihtisar etmekle birlikte bu kısaltma ve özetleme işlemi sırasında akışı sağlamak ve anlatımı kolaylaştırmak için kendi cümlelerini, kendi inşa ve metni bağlama tarzını tercih etmiş olabilir. Yahut *Süleymân-nâme* yazarının birinci ve en önemli kaynağı *Târîh-i Nişancı Paşa* olurken onunla birlikte bir veya daha fazla eseri de kendisine kaynak olarak seçmiş, *Târîh-i Nişancı Paşa* ile aynı sıklık ve yoğunlukta olmamakla birlikte eserinin inşası sırasında bu kaynakları da kullanmış olabilir. Herhalükarda *Süleymân-nâme*'nin birinci kaynağı ve muhtemelen ihtisar edilen kaynağı *Târîh-i Nişancı Paşa*'dır. Bu ihtisar ve sadeleştirme sürecinde şüirlerin hemen tamamı atılmıştır. Büyük meydan muharebeleri ve kale fetihleri ana anlatıyı oluşturup detaylarıyla verilirken daha küçük çaplı muharebeler, kale kuşatmaları ve fetihlerinin detayları atlanmıştır. Ana anlatı da dahi yer yer büyük kısaltmalara gidilmiştir. (Örneğin İbrahim Paşa'nın Halep'ten

Tebriz'e gidişi, Hayrettin Paşa'nın İstanbul'a gelişi vs.) Yer isimlerinin ise *Târîh-i Nişancı Paşa*'da olduğu hâliyle hemen hemen muhafaza edildiği anlaşılıyor.

S o n u ç

Bu çalışma, Osmanlı tarih yazıcılığının zengin geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan *Süleymân-nâme* türünün bir örneği olan anonim ve muhtasar bir *Süleymân-nâme*'yi mercek altına almaktadır. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye 3170 numaralı mecmua içerisinde yer alan bu eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatını Belgrad'ın fethinden (1521) Zigetvar Seferi'ne (1566) kadar olan süreçte özetleyerek aktarmaktadır. Bu muhtasar eser, dönemin siyasi ve askeri panoramasını çizmenin yanı sıra, Osmanlı tarih yazıcılığında özetleme ve sadeleştirme geleneğinin nasıl işlediğine dair kıymetli ipuçları sunmaktadır.

İncelenen *Süleymân-nâme*'nin en dikkat çekici özelliği, Ramazan-zâde'nin kaleme aldığı *Târîh-i Nişancı Paşa* adlı eserden büyük ölçüde istifade edilerek oluşturulmuş olmasıdır. Bu durum, Osmanlı tarih yazıcılığında var olan bilgilerin nasıl yeniden düzenlenip özetlenerek daha geniş kitlelere ulaştırıldığını gözler önüne sermektedir. Eserin başlıkları ve içeriği, *Târîh-i Nişancı Paşa* ile büyük benzerlikler göstermekle birlikte, yer yer farklı anlatım ve üslup özellikleri de sergilemektedir. Örneğin, "Feth-i Kal'a-yı Estergon" başlığı altında verilen bilgiler, iki eserde de benzer olmakla beraber, anonim *Süleymân-nâme*'de daha özlü ve betimleyici bir anlatım tercih edilmiştir.

Çalışmada, muhtasar eserlerin oluşturulma gerekçeleri ve yöntemleri üzerinde de derinlemesine durulmuştur. Bu tür eserlerin; hacimli kitapların kullanımındaki zorlukları aşmak, bilgiyi yaygınlaştırmak ve farklı kültürel seviyelerdeki okuyuculara hitap etmek gibi amaçlarla üretildiği vurgulanmıştır. Örneğin, incelenen *Süleymân-nâme*'de şiirlerin büyük oranda çıkarılması, küçük çaplı muharebeler ve kale fetihlerinin detaylarının atlanması, bu amaçlara hizmet eden uygulamalar olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca, muhtasar eserlerin özgün eserlerden tamamen kopmadığı, ancak farklılaştığı ve hatta kullanım alanını değiştirdiği belirtilmiştir.

Makalede sunulan transkripsiyon; eserin içeriğini ve dilsel özelliklerini detaylı bir şekilde inceleme imkânı sunmaktadır. Bu sayede, Kanuni Sultan Süleyman döneminin önemli olayları, seferleri ve fetihleri hakkında birinci elden bilgilere ulaşılmaktadır. Örneğin, Rodos'un fethi (1522), Mohaç Meydan Muharebesi (1526), Viyana Kuşatması (1529) ve Zigetvar Seferi (1566) gibi kritik olaylar, eserde özlü ancak betimleyici bir dille aktarılmıştır. Eserin dili ve anlatım özellikleri, dönemin tarih yazıcılığı anlayışını yansıtmaması bakımından da önem taşımaktadır. Özellikle, "*sa'âdetli pâdişâh-ı gerdûn-vakâr*" gibi süslü unvanların kullanımı ve olayların kronolojik sıralamayla sunulması, dönemin tarih yazım üslubunu yansıtan önemli özelliklerdir.

Sonuç olarak bu çalışmada ilk önce anonim ve muhtasar bir *Süleymân-nâme* latin harfleriyle neşredilerek Osmanlı tarihi araştırmalarına bir ana kaynak kazandırılması hedeflenmiştir, ikinci olarak Osmanlı tarih yazıcılığında muhtasar eserlerin önemine ve bu tür eserlerin nasıl oluşturulduğuna dair bilgi ve süreçlere de değinilmiştir. İncelenen bu anonim ve muhtasar *Süleymân-nâme*, Kanuni Sultan Süleyman döneminin siyasi ve askeri olaylarını özetleyerek aktarması bakımından dönemin tarih anlayışını yansıtan önemli bir kaynak niteliğindedir. Eserin, *Târîh-i Nişancı Paşa* gibi daha kapsamlı bir kaynaktan nasıl özetlendiğini göstermesi Osmanlı tarih yazıcılığında bilginin nasıl işlenip yeniden üretildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu tür çalışmalar, Osmanlı tarih yazıcılığının zenginliğini ve çeşitliliğini göstermesi açısından literatüre önemli katkılar sağlamakta ve aynı zamanda dönemin siyasi, askeri ve kültürel atmosferini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

İlgili metin Latin harflerine aktarılırken basit transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Bu doğrultuda bütün uzun sesler (^) işareti ile gösterilmiş, ayın harfi için (') ve hemze harfi için (') işaretleri kullanılmıştır. Kaf ve ğayın harflerinden sonra gelen uzun sesler (ā,ī,ū) şekilleriyle verilmiştir. Yer isimleri verilirken metindeki imla esas alınmış, bugünkü karşılıkları köşeli parantez içerisinde verilmiştir. Metinde kullanılan Arapça ibare ile cümleler Arap harfleriyle dizilmiş ve dipnotta Türkçe tercümeleri paylaşılmıştır. Orijinal metinde kırmızı mürekkep ile yazılan kısımlar çeviri-yazıda da kırmızı harflerle dizilmiştir.

Metnin Transkripsiyonu

[181/b] Merhûm, mağfûr, sa'îd, şehîd, el-muhtâcu Rabbü'l-mecîd hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında vâkî' olan gazavât ve vekâyi'-i sâyiredir ki 'alâ-tarîki'l-icmâl tahrîr ve takrîr olundu.

Gazâ-yı Evvel	Feth-i Kal'a-yı	Feth-i Kal'a-yı	Feth-i Kal'a-yı
Fî sene 927 [1521] feth-i Belgrad ve tevâbi' uha	Böğürdelen [Tabac]	Zemun	İslankamen [Stari Slankamen]
Feth-i Kal'a-yı	Feth-i Kal'a-yı		
Kupnik [Kupunik]	İriş [İrig]		

Akıncı tâ'ifesi Engürüs Vilâyeti'ni, ta Hırvat diyârına varınca ırak ve yakın akın idüp o kerîh (كريح) diyârda gençler bulunup, hûrî vü perî-manzar ve mâh-ı Müşterî-peyker esîrler çıkarup gâzîler sâlim ve gânim Ordu-yu Hümâyûn'a ilhâk ettiler.

Sipâh-ı Hüsrev-i sâhib-kırân-ı bende-nüvâz / Be-her kocâ ki reved bâ-ganîmet âyed bâz

[Derkenar] Gazâ-yı Evvel: Feth-i Belgrad ve tevâbi' uha

Târîh-i Belgrad 927 [1521]

Âmed in fâl-i acib târîh-i û / Bâd-ı feth-i bâb-ı mülk-i Engürüs

Sene-yi mezbûrede diyâr-ı Yemen'de İskender nâm bir müfsid zuhûr idüp sâhib-i hutbe vü sikke olmak murâd itdükde kendü tevâbi' i katl eylediler. Başî Âsitâne'ye geldi. Yine bu sene de Sultân Murâd ve Sultân

Mahmûd nâm iki şehzâdenin vefâtı haberi Belgrad'dan gelürken yolda irişdi.

[Derkenar] **Gazâ-yı Sâni**: Feth-i Rodos ve **ba'zı cezâyir**

İkinci Sefer-i Mübârek-eser-i bâ-kerr ü ferr, Feth-i Rodos'dur

Sene tokuz yüz yirmi sekiz [1521-22] Recebül'l-müreccebin yiğirminci günü Üsküdar'a konuldu. Cezîre-yi Rodos'a devlet ü ikbâl ile nüzûl ü iclâl olundu. Fî evâyil-i Ramazânü'l-mübârek sene 928, Şehzâde Sultân Mehmed'in vilâdet haberi yollarda geldi. **Feth-i Kal'a-yı Rodos** fî Saferü'l-muzaffer sene **929** [1522].

feth-i	feth-i	feth-i	feth-i	feth-i	feth-i
kal'a-yı	kal'a-yı	kal'a-yı	kal'a-yı	kal'a-yı	kal'a-yı
Rodos	Aydos	Tahtalı	İstanköy	Sömbeki	Bodrum

Şehsüvâröğlü [182/a] Ali Bey mîrimîrân-ı zü'l-kadr zâhiren itâ'at ü vifâk, bâtinen hüyânet ü şikâk üzere olmağın Ferhad Paşa 'asker ile varup Artukâbâd'da katl idüp başın der-i devlete gönderdi. **Fî sene 929** [1522]. Sene-yi mezbûr Rebi'ü'l-âhiri'nin evâhinde [17 Mart 1523] sa'âdetlü pâdişâh-ı gerdûn-vakâr hazretleri devletle Sarây-ı Âmirelerine dâhil oldular. **Yine sene-yi mezbûrede** Rodos döğilürken diyâr-ı Mısır'da hâkim nasb olunan Hayır Bey ecel-i câmin nûş eylemeğın yerine Gekbuze'de medfûn olan Mustafa Paşa irsâl olundu. Devletle vâsıl olunca diyâr-ı Mısır'da Şarkiyye Kâşifi Cânım nâm Çerkes ve Buheyre Kâşifi İnâl nâm nâkes tâ'ife-yi Çerâkise-yi ebâlise ile ittifâk idüp Mısır'a müstevli olmak için baş kaldurmağın muhâfaza-yı Mısır'da olan **Mustafa Paşa** anda olan pâdişâh kulların gönderüp düşmanı **bi-emrillah** katl itdiler. Bu esnâda Ahmed Paşa Mısır muhâfazasına gönderildikde bed-sirişt olmağın saltanat-ı Mısır devletine mağrûr olup 'âsî oldı. **Ahar** hıyâneti sebebi ile başı bedeninden cüdâ kılınup der-i devlete irsâl olundu. **Fî sene 930** [1523]. Yine bu sene Şâh İsmâ'il'den ilçî gelüp hey'et-nâme ve merhûm Sultân Selîm vefâtıçün ta'ziye-nâme ile der-i devlete mülâkî oldı. **Ba'dehu** Hâyin Ahmed Paşa'nın katlinden sonra diyâr-ı Mısır'a, celîlü'l-kadr İbrâhîm Paşa irsâl olundu. **Sene-yi mezbûrede** Şâh İsmâ'il-i mülhîd vefât idüp oğlu Şah Tahmasb yerine şâh oldı deyü uç beyleri 'ilâm eylediler.

[Derkenar]: **Gazâ-yı Sâlis**: Feth-i Budin ve **ba'zı kılâ'**

Tafsîl: Üçüncü Sefer-i Ferhûnde-Eser

Feth-i Kal'a-yı Budun. Sa'âdetlü pâdişâh-ı gerdûn-vakâr azamet ü iclâl ile İstanbul'dan çıkup Halkalı Pınar'a nüzûl buyurıldı. **Fî 11** Recebü'l-mürecceb **sene 932** [23 Nisan 1526]. Bu esnâda Süleymân Paşa yığirmi kıt'a kadirge ile Mısır'dan çıkup **[182/b]** Yemen ve 'Aden diyarına gönderildi. Ve İstanbul'da olan dîvân-hâne tecdîd olunmak buyurıldı. **Feth-i Kal'a-yı** Filek [Filakova/Fülek]: Vire ile alınmıştır. **Feth-i Kal'a-yı** Petrevaradin [Petrovaradin] : Ziyâde sa'ab kal'a olup cenk-i 'azîm ile alınmıştır. Feth-i Kal'a-yı İlok [Ilok]: Tuna kenârında vâki' olup burûc-ı urûci âsumâna peyveste olmağın hayli ta'ab çekilmiştir alınmasında. Feth-i Kal'a-yı Ösek [Ösijek] : Sedd-i İskender-esâs bir kal'a-yı metindir ki Hırvad fethinde hayr-ender ilhâk, hezâr zâr û zûr ile alınmıştır. Ba'de'l-feth Nehr-i Sava'dan gemiler ile köprü yapulup Budun canibine geçildi. **Feth-i Kal'a-yı** Raca [Rača], **Feth-i Kal'a-yı** Brogverice [Grgurevci], **Feth-i Kal'a-yı** Berkas [Berkasovo] **Feth-i Kal'a-yı** Dimitrofçe [Mitrovica/Sremska Mitrovica], **Feth-i Kal'a-yı** Bocay [Nočaj], **Feth-i Kal'a-yı** Solin [Sotin], **Feth-i Kal'a-yı** Vilkovar [Vukovar]. Ve bunlardan mâ'adâ nice kal'alar fetholundu. **Ba'dehu** kral-ı bergeşte-rûzigâr ile Sahrâ-yı Mohac'da aduvv-ı fitne-cûy ile buluşup, ceng-i âşûb ulaşup bir vecihle cidâl [ü] kîtâl oldu ki dâsitân-ı Rüstem, destân-ı tayy-ı nisyanâda kaldı. Vâdi ve püşteler mürde vü küşteler ile toldı. Kral-ı hezimet-me'âl, ma'rekede mecrûh ve devletden matrûh firâr iderken atdan ırılıp, bir batağı yatağ idinüp ol mahalde ecel-i girîbân alup Dârü'l-bevâr-ı cehîm ü nârâ irgördi. **Feth-i Kal'a-yı** Budin ki tahtgâh-ı Engürüs-i menhus[tur]. **Fî 2** Zilhicce **sene 932** [29 Eylül 1526] târîhinden sadî-yi bî-din kral[dan] Şâh-ı 'Âdil sene 932de vire ile almıştır. **Feth-i Kal'a-yı** Peşte'dir ki mukâbele-yi Budun[dur]. **Feth-i kal'a-yı** Tiyil [Titil/Titel/Tittel], **feth-i kal'a-yı** Vaç [Bač], **feth-i kal'a-yı** Besprim [Veszprém], **feth-i kal'a-yı** Rasna?, **feth-i kal'a-yı** Balka [Bačka/Backa/Backe], **feth-i kal'a-yı** Kamini [Kammeni/Kaminis], **feth-i kal'a-yı** Birlik. Ve nice kal'alar dahi feth olundu. Ba'de'l-feth, pâdişâh-ı Cem-i'tibâr Peşte'ye geçüp menzil be-menzil İstanbul'a **[183/a]** teveccüh buyurdılar. Bu esnâda Zü'l-kadirluden Suklanoğlu atmaca nâm müfsidler hurûc idüp Kızılbaş'a köçüp giderken beğlerbeği akîbinden irişüp tevâbi' ile katl itdükleri haber[i] yolda gelürken irişdi. Bu mahallde Şehzâde Abdullah vefât idüp Sultân Bâyezid, 'âlem-i vücûda kadem basdı. Devletlü sa'âdetle kendüler dahi Darü's-saltanata-yı Konstantiniyye'ye pâ-nihâde oldular. **Fî sene 933** Muharremü'l-Haram'ın yedinci günü [14 Ekim 1526] Zünnûr oğlu

Zülkadirli'nden ba'zı eşrâfî cem' idüp hayli fesâda mütesaddî olmağın Pasin Ovası'nda Rumeli Beğlerbeğisi Ya'kub Paşa irişüp katl eyledi. Bundan sonra Hacı Bektâş oğlu Kalender Şâh nâm nâ-halef hurûc etmeğın İbrâhim Paşa kapu halkı ile irişüp başın kesdi.

[Derkenar] **Gazâ-yı Râbî'**: Feth-i Budin def'a-yı sâni ve **tevâbî'uhâ**

Tafsil: Dördüncü Sefer-i Zafer-Muzaffer

Yine Engürüs Vilâyeti'ne ta'mim-i 'azîmet ve kasd-ı niyet olundu. Alman ve Nemçe kralı Frandoş Budin Kal'a'sın gâfille alup zapt etmeğın tekrâr ol canibe 'azîmet olundu. İstanbul'dan çıkup Halkalı Pınar'a konuldu. Fî 3 Ramazânü'l-mübârek sene 935 [11 Mayıs 1529] devletle Sirem Ovası'na vardıkda Erdel Bânı Yanoş Kral Mohaç Ovası'na gelüp şeref-i dest-bûyla müşerref oldı. Ol diyârın küffâr-ı haksârı ve kral-ı murdâr ve pâdişâh-ı iklîm-güşâ ile mukâbeleye tâkat götürmeyeceğın bilüp harâca râzı oldı. Ba'dehu **Kal'a-yı Budun** cenk-i 'azîm ile tekrâr fetholundu. Fî 4 Muharremü'l-Harâm sene 936 [8 Eylül 1529]. **Feth-i Kal'a-yı Yanıkhisâr**. Âhirü'l-emr pâdişâh-ı heft-iklîm devletle Budun'dan Peç üzerine revâne olıcak Nemçe Kralı tahtı olan kal'a-yı Peç'ten kaçup gidüp nâm ü nişânı 'ayân olmamağın on beş gün mikdârı gece ve gündüz muttasıl kal'a halkı ile cenk idüp [183/b] ahâr, küffâr-ı hâksâr, figân ile âlâmları âsumâna çıkmamağın emân ihsân olundu. Vilâyet-i Nemçe ile memâlik-i İslâmiyye'nin mâbeyni mesâfe-ye ba'ide olmağın kal'a zaptı mümkün olmadı ve hem şiddet-i şitâ irişmeğın cem'î etrâf ü eknâf bi'l-külliyeye gâret olunup hûrî-peyker ve cevârî-yi Rıdvan-heykel çıkarılup sâlim ü gânim taht-ı şeriflerine gelüp karâr eylediler. **Yine ol sene-yi mübârekede** hazret-i şehzâdegân Sultan Mustafâ ve Sultan Muhammed ve Sultan Selîm hazretlerine kır[k] gün şeb u rûz düğün olup hatene vâki' oldı. Bu mahalde Sultan Cihângîr vücûd-ı 'âleme kadem basdı. **Fî sene 937** [1531]. Bu senede yine Ulama Paşa, Kızılbaşlardan kaçup şeref-i dest-bûs-ı pâdişâh-ı 'Arab ü 'Acem ile müşerref olup küllî ri'âyetler olundu.

[Derkenar] **Gazâ-yı Hâmis**: Feth-i Ba'zı Kılâ' ve Sefer-i Alaman

Tafsîl: Beşinci Sefer-i Karînü'z-Zafer ve Vilâyet-i Alaman

Ve Nemçe'ye gazâ kasdına sa'âdetlü pâdişâh-ı iklîm-güşâ devlet ü sa'âdetle İstanbul'dan çıkup Rumili canibine 'azîmet eyledi. **Fî sene 938** [1532-33]. Kapudan Ahmed Bey seksen kıt'a kadirge ile deryâ hıfzına gönderildi. **Yine bu senede** Bitlis Hâkimi Şeref Bey'in izhâr-ı 'isyân idüp

Kızılbaş-ı bed-me‘aş ile ittifâkı istimâ‘ olmağın Bitlis, beylerbeylik ile Ulama Paşa‘ya sadaka olundu. **Feth-ı kal‘a-yı** Kösek [Község]: Hendekini odun ile toldurmağın emâm ile alındı. **Feth-ı kal‘a-yı** Babroçe [Babócsa], **feth-ı kal‘a-yı** Belevár [Belovar/Bélavár], **Feth-ı kal‘a-yı** Berzence [Berzence], **feth-ı kal‘a-yı** Taraklu?, **feth-ı kal‘a-yı** Beleşker [Pölöske], **feth-ı kal‘a-yı** Kemendvar [Körmend], **feth-ı kal‘a-yı** Şivril [Sárvár], **feth-ı kal‘a-yı** Boyundak?. Bu sefer-i mübârekede nice gâziler intihâb olunup Vilâyet-i Alaman ve Nemçe ve Hırvat‘da olan mu‘azzâm şehirleri ve kasabaları ve köyleri [184/a] yakup harâb itdiler. Nice cevârî-yi lâ-yu‘ad [ve] vildân-şekl gilmânlar ve niçe künûz ü defâyîn-i bî-pâyân ve emvâl ü hazâyîn-i bî-girân ile Ordu-yu Hümâyûn‘a mülhâk oldılar. Ol mahalde Nemçe ve Alaman krallarından ilçiler gelüp üç yıla değin sulh ricâ etmeğın hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldı. Sa‘âdet ü iclâl ile serîr-i saltanata gelüp câlis oldular. Yine 939 [1532] senesinde kâfir gemileri gelüp karaya ya‘nî Mora‘ya ‘asker çıkarup Koron [Koroni] Kal‘a‘nın aldıkları istimâ‘ olundukda ‘ale‘t-ta‘cîl berrden ve bahirden ‘asker gönderüp **fî sene 940‘**da [1533] yine küffârın elinden cehren ve kahren aldılar. **Ba‘demâ zikr olunduğu üzere** Şerif Bey ki hâkim-i Bitlis idi, ‘isyân sebebiyle Kızılbaş‘a kaçmışdı. İntikâm kasdı ile bir mikdâr eşkiyâyı sürh-ser cem‘ idüp Ulema Paşa‘nın üzerine gelicek Ulema Paşa dahi üzerine hücum idüp cem‘ tevâbî‘ ü levâhıkı ile tuğme-yi şımşır olup ser-i nâ-mübârekleri bağıyleri ile Âsitâne‘ye irsâl olundu.

[Derkenar]: Gazâ-yı Sâdis: Feth-i İran-zemîn ve tevâbî‘uhâ

Tafsîl-i Altıncı Sefer-i Ganimet-Eser

Teshîr-i Îrân-zemîn, tedmîr-kerde-yi melâhide-yi la‘în için pâdişâh-ı ‘âlem-penâh diyâr-ı ‘Acem canibine revâne olmak için İstanbul‘dan çıkup Üsküdar‘a kondı. **Fî 9** Zilka‘de **sene 941** [12 Mayıs 1535]. Mukaddemâ Vezîr İbrâhim Paşa ‘asker-i bî-payân ile göçüp Haleb‘de kışlanmak emr olunmağın ‘azîmet itdi. **Yine ol sefer-i mübârekede** diyâr-ı Cezâyir‘den Hayreddin Re‘is nâm bir korsan zuhûr idüp dilâverliğı şöhret bulmağın Âsitâne‘ye da‘vet olundu. Geldikde ri‘âyet-ı küllî olunup Cezâyir Beğlerbeğliğı, ba‘dehu kapudanlık sadaka olundu. Ve sa‘adetlü pâdişâhın vâlîde-yi ‘azîzeleri bu sene-yi mübârekede Hak rahmetine vâsıl oldı. [184/b] **Fî sene 94** [1533-34]. Sene-yi mezbûrede fâzıl-ı muhakkık Kemâlpaşa-zâde hazretleri de civâr-ı rahmâna vâsıl oldılar. **Yine bu senede** İbrâhim Paşa Haleb‘den göçüp Tebriz‘e revâne olıcak ol etrâfda olan şâh-ı gümrâha tâbî‘ olan ümerâ İbrahim Paşa‘nın ‘azemetine ta‘kât getüremeyüp hüsn-i

ihtiyârlarıyla teslîm eyledükleri kılâ' bunlardır: **Kal'a-yı** Ahlat, **Kal'a-yı** 'Âdilcevâz, **Kal'a-yı** Ahtamar, **Kal'a-yı** Sultân, **Kal'a-yı** Ercîş, **Kal'a-yı** Öyük. Cümle kasaba-yı teshîre[ye] girüp yeniden berâ'it sadaka olundu. Ve beru cânibde Hayreddin Paşa'ya yine yüz beş kıt'a kadırğa virilüp deryâ muhâfazasına gönderildi. **Yine ol sene-yi mübârekede** İbrâhim Paşa Ucan [Ujan] Yaylakı'na pâ-nihâde oldukda Geylân Sultânı Muzaffer Han kendünün güzîde beş bin mikdârı âdemîsi ile İbrâhim Paşa'ya mülâkât idüp pâdişâh-ı rub'-meskûna itâ'at eylediler. Azîm kerr ü ferr, 'asker-i bî-şumâr ile Serdâr İbrâhim Paşa istikbâl eyleyüp Otağ-ı Hümâyûn'a getürdiler. **Fî 27** Rebî'ülevvel sene **941** [6 Ekim 1534]. Sa'âdetle Süleymân-vâr serîr-i 'izzetle Sultân Süleymân Tebriz'e dâhil olduğu şöhret tutucak Şah Tahmasb müstemi' oldukda gayret-i cehl ile galebe eyleyip Horasan'dan ılgar ile Sultaniyye'ye geldi. Beru cânibde sultân-ı 'Arab ve 'Acem Sultan Süleymân-ı Cem-haşem 'asâkir-i deryâ-misâl ile 'azîmet idüp Sultâniyye'ye ve kasaba-yı İhteriyye'ye varıcak şahun güzîde hanlarından Zülkadriye oğlu Muhammed Han bin mikdârı âdemîsiyle dest-bûy-ı şehriyârî ile müstes'ad oldu. **Ba'dehu** 'asker-i mûr-şumâr[?] ile şâha havm-ı hücum idicek karârı firara tebdil idüp, tağdan tağa kaçup ne nâm u nişânı peydâ ve ne vücudundan eser hüveydâ oldu. **[185/a] Lâkin** eyyâm-ı şitâ ve hengâm-ı sermâ irişmeğın Bağdad semtine dönüldü. Andan Karakan nâm sa'ab derbend geçilüp şehir-i Dergüzin'e [ve] andan Hamedan'a varıldı. Hamedan'dan göçülüp kasaba-yı Dinver [Dinvar] ve andan da göçülüp Pilver ve Kürdistan dağlarına varan Kasr-ı Şîrîn'e ve Dokuz Geçid nâm Şat Irmağı kenarına ol nehr-i mu'azzamdan sonra 'Irak-ı 'Arab serhaddine varılacak Bağdad Hâkimi Hân Muhammed, sıyt u satvet-i kahramâniye tâkat getürmeyüp tevâbî'yle firâr idüp kal'anın içinde olanlar bi'z-zarûrî kal'anın miftâhın getürüp "Emânü'l-emân ey sâhib-karân-ı devrân" diyecek şehriyâr-ı 'âlî-şân dahi Kal'a-yı Bağdad'ın taşrasına konu. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı dîndâr "خذ الله خلافته ابدا"³⁹ ota[ğ]-ı devlet-nitâka nüzûl itmeğın mukaddemâ muktedâ-yı e'imme-yi pişvâ-yı 'ulemâ-yı ehl-i [sünnet] ya'nü **yenbû-i ilm [u] hikem Hazret-i İmâm A'zam** kuddise sırrahu'l-'azîzin mezâr-ı pür-envârını ziyâret idüp rûh-ı pür-fütûhundan istimdâd-ı himmet ve istidâ'a-yı kerâmet eylediler. **Fî 28** Cemâziyelevvel sene **941** [5 Aralık 1534] **merkad-ı hulefâ-yı Bağdad ki hulefâ-yı 'âlî-nejâda menzilgâh-ı 'adl ü dâd idi**, sonra ba'zı bîdâd ü bed-nihâd eline düşüp vâkî olan fesâd ü ilhâdı kâbil-i ta'dâd olmamağın

³⁹ Allah, hilâfetini daim kalsın.

teveccüh-i müveccih ol cânibe oldukda elhamdülillâh ki şöhre-yi âfâk-ı taht-gâh-ı ‘Irak olan dârü’s-selâm-ı Bağdad’tır ki mahsûr-ı ‘amme-yi bilâd ve mağbût-ı “ارم ذات العماد”⁴⁰ iken bilâ-nizâ’ ve’l-ihtilâf Rûm-ı hüceste-rüsûma muzâf olup zabt olundu. **Feth-i Kal’a-yı Şehriban** [Shahroban], **Feth-i Kal’a-yı Harûniyye** [Hârûniyah], **Feth-i Kal’a-yı Dohok**, **Feth-i Kal’a-yı Kerkük**, **Feth-i Kal’a-yı Hilye**. Bu cümle kılâ’ın fethinden sonra evliyâ-yı merhûmîn olan mevâzi’-i mübârek[e] ve mevâki’-ı müteberrikeyi, husûsan hâk-pây-i? [185/b] merkad-ı eşref-i **Hazret-i İmâm Hüseyin** radiyallahu anh ve **İmâm Mûsâ-yı Kâzım** radiyallahu anh mezâr-ı müteberrikelerin ziyâret idüp anların yüzi suyına ihsân ile fakîrin ganî ganîsin ihtiyâcdan mustağnî eylediler. **Fî 2** Ramazanü’l-Mübârek [7 Mart 1535] **Kal’a-yı Bağdad’dan göçüp** Azerbaycan’a teveccüh olundu. **Fî sene 941** ol mahalde vekîl-i Horasan olan Gâzî Hân Kızılbaş’tan kaçup der-i devlete rûy-ı mâl kılup ‘ubûdiyet kemerin meyânına bend eyledi. **Ba’dehu** Loristan ve Gulhuristan ve vilâyet-i [?] ve deryâ-yı Cezâyîr ve Cezîre-yi ‘Avâsit bi’l-küllîye tevâbi’ ve levâhıkıyla müsahhar oldı. Sene-yi mezbûrede pâdişâh-ı ‘Arab ve ‘Acem Bağdad’da kışlamağın Kızılbaş-ı bed-me’âş rûbâh-vâr Gemmun’da nihân olmuş iken şâh-ı heft-ekâlim ile mâbeynde mesâfe-yi ba’ide var kıyâs eylemeğın hezâr zâr û zûr ile Tebriz’de karâr eyledi. Ol bahâr-ı hüceste-eyyâm geldikde ‘ale’l-ta’cîl Van üzerine düşüp Ulema Paşa’yı muhâsara eyledi. Bu haber, sa’âdetlü pâdişâh-ı ‘âlem-penâhun mesmû’-ı şerîfleri olmağın ol cânibe teveccüh[ü] müveccih görüldü. Bu haber-i fetih-eser şâyi’ olıcak şâh-ı gümrâh kuyruk göte kısıp tersin yönüne dönüp karargâhına revâne oldu. Bu mahalde İzzeddin Şîr ki Hâkim-i Sirvân idi, el altından şâh-ı gümrâha mektûb-ı nâ-savâb gönderdüğü istimâ’ olunmağın dîvân-ı âlîde katl olundu. Ve yine şâh-ı bed-me’âş cânibinden ve Taclu Han tarafından ilçiler göndermişlerdi. Sarukamuş nâm mahalde gelüp vâsıl oldı. Ba’dehu hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-iktidâr şehr-i Tebrîz’e nüzûl etdiler. Fî gurre-yi Muharremü’l-Harâm fî sene 942’de [2 Temmuz 1535] pâdişah hazretlerinin ol cânibde [186/a] karârların şâh-ı gümrâh işitdikde âhû-vâr dağdan dağa firâr idüp ne bir gice bir yerde âsâyiş ile istirahat eyledi ve ne bir dem bir yerde huzûr-ı kalble âb û dâne yedi. Berü cânibinden ise Osmanlu’nun yarar dilâver köçekleri ilgar ile ardına düşüp niçe deşt ve dağlar aşdılar. Vücûdundan eser bulmadılar. Rast geldikleri vilâyetlerini ve mâl ü menâlini gâret idüp sâlimen geldiler. La’în-i bed-âyînin tâc ü tahtı bi’l-

⁴⁰ Fecir Suresi: 7/10

küllîye berbâd olıcak ilçî tedârîğine mukayyed oldu. Sa'âdetlü pâdişâh-ı heft-iklîm Süleymân-vâr 'asâkir-i nusret-me'serin yanına cem' eyleyüp safâyı hâtır ile makarr-ı sa'âdet-nümâları semtine mürâca'ât için Sa'dâbâd'a gelindikde Tahmasb Şah'dan tekrâr ilçî gelüp sulh ricâ olundu. **Ba'dehu** hazret-i pâdişâh tantana-yı satvet ve kevkebe-yi mevâkib-'azîmet birle İstanbul'a nüzûl buyurdılar. Devletle tahtına câlis oldukda **sene-yi mezbûre Ramazan'ında** [Mart 1536] İbrâhîm Paşa katl olundu.

[Derkenar]: **Gazâ-yı Sâbi'a**, Feth-i Diyâr-ı Frenk ve **Ba'zı Kılâ'**

Tafsîl-i Yedinci Sefer-i Mu'teber

Gazâ-yı diyâr-ı Frenk için Avlonya [Vlore] mukâbelesinde küffâr-ı bîcâre ve Cezâyir Deryâ[sın]da olan kal'alarını ve kurâyâ ve şehirlerini gâret ü hasâret niyetine İstanbul'dan çıkup Avlonya semtine teveccüh buyurdılar. **Fî sene 943** [1536-37] mezbûrede Vezîr Lütî Paşa ile Hayreddin Paşa niçe bin 'asker ile İspanya kralına tâbi' Polya Vilâyetine gazâ için deryâdan tonanma ile gönderildi. Sa'âdetle kendüler otağ-ı gerdûn-nitâkını Avlonya'ya nüzûl ü iclâs eyledi. Etrâfında olan Arnavud-ı 'anûdun haklarından gelmeleriçün cevânib-i erba'ay[1] 'asker perişân[?] kılup muhkem haklarından gelindi. **[186/b] fî 944** senesinde **müşârunileyh** Lütî Paşa ile Hayreddin Paşa gemiler ile Cezîre-yi Polya'ya çıkup otuz dört pâre kal'aların feth itdi. Lâkin deryâ içinde ve küffâr ortasında olup zabtı 'asîr olmağın yakup yıkup ve etrâf kal'alarda şehir ve karyelerin dahi bi'l-küllîye berbâd idüp esâsından eser kalmaduğundan ma'âda halkı kimi maktûl ve kimi mahzûl ve ba'zı dahi misâl-i ashâb-ı sa'îr selâsil ve ağlâl ile mukayyed oldılar. Gâzîler genc-i şâyigân ve hazîne-yi râyigân bulup sâlim ve gânim 'avdet[e] mürâca'at etdiler. **Bu esnâda** Venedik-i la'in min kadîmi's-sinîn ilâ haze'l-hîn pâdişâh-ı İslâm'a sadâkat üzere iken bu def'a tonanma-yı hümâyûna hasâret kasdı ma'lûm olıcak cezîrede olan Korfoz [Korfu/Corfu] nâm kal'asını ihâta eyleyüp tonanma halkı cenk ile varoşu alup dîvârlarını yıkup ve Zake [Zakynthos] ve Kefalonya [Kefalonia] nâm cezîresinde kal'aları ve üç yüz pâre karyeleri gâret olup ve vâfir mâl-ı ganîmet ellerine girdi. **Fî 23** Rebî'ü'l-ahîr'inde [29 Eylül 1537] pâdişâh-ı zafer-penâh sa'âdetle seferden mürâca'at idüp İstanbul'a duhûl eylediler.

[Derkenar] **Gazâ-yı Sâmine**: Feth-i Boğdan ve Seçav

Tafsîl-i Sekizinci Sefer-i Nusret-eser

Karaboğdan'a voyvoda olan la'în, harac-güzâr iken etrâfında olan Efrenc ve Alaman "جزاهم الله بالنيران"⁴¹ [ile] ittifâk idüp memâlik-i İslâmiyye'ye zarar ü gezend kasd itdüğü zâhir olmağın onun te'dibi için sefer-i hümâyûna 'azîmet olundu. **Fî 11** Rebûlâhir **945** (6 Eylül 1538) sene-yi mezbûrede oldukda evvelâ **feth-i Kal'a-yı** Seçav [Suceava]. Boğdan kurbunda idi zabt olundu. Bu galebeyi göricek mukâbeleye takat getürmeyüp beğleri kaçup nâ-bedîd olup vilâyetin [**187/a**] beyzâdeleri [ve] voyvodaları gelüp rikâb-ı hümâyûna yüz urup yeni hâkim nasb olunmasın ricâ etdikde makbûl-ı hazret olup kendü cinslerinden bir beğzâde voyvodalığa nasb olunup her yıl haraçların göndermeğe mütekeffil oldılar. Pâdişâh-ı cihân-penâh dahi seferden 'avdet idüp İstanbul'a nüzûl buyurdılar. **Fî 945** [1538-39] yine bu senede Süleymân Paşa vilâyet-i Hind'e gönderildi. Mısır'dan tonanma ile deryâ-yı Külzüm'den [Kızıldeniz] binüp Bâbü'l-Mendeb'den çıkup Bahr-i Ummân'a salınup revâne olundu. Yine sene-yi mezbûrede Hayreddin Paşa donanma ile deryâyâ çıkup Andre Torya nâm Frengistân kapudânı ile 'azîm cenk idüp çok gemileri alındı. Mezkûr Andre Dorya bu harâretle ve bu çılgınlıqla kaçup giderken Hersek Sancağı'na tâbi' Novi [Herceg Novi, Ercegnovi] Kal'asın ale'l-gafle üzerine düşüp alup içine vâfir 'asker-i küffâr ve top ve tüfek ve âlât u cenk koyup gidilecek Hayreddin Paşa bu haberi işidicek 'asâkir-i zafer-eser ile bâd-ı seher gibi irişüp kal'ayı yine feth idüp içinde olan kâfirleri katl-ı 'âm etdi. **Fî sene 946** [1539-40] sene-yi mezbûrede Şehzâde Sultân Bâyezid ve Sultân Cihângîr sünnet oldı.

[Derkenar] Gazâ-yı Tâsi': Feth-i İstabur ve Ba'zı Kılâ'

Tafsîl-i Dokuzuncı sefer-i zafer-eser

Sâbıkan Engürüs feth oldukda krallığı Erdel Bânı Yanoş'a sadaka olunup ba'dehu Yanoş mürd oldukda krallığı oğlu İstafin Voyvada'ya virilmiş idi. Nemçe Kralı Frendoş-ı bî-hoş bu seneden âzürde-hâtır olup Budin Kal'asın almak niyetine vâfir 'asker gönderüp toplar kurılıp cenk itdüğü istimâ' olundukda ol canibe 'azîmet oldı. Yolda giderken evvelâ Ustubur feth olundu. Budin kurbunda Vezîr Muhammed Paşa 'asker ile mukaddemâ varıcak küffâr-ı haksâr kal'asından [**187/b**] el çeküp 'askerinin etrafını zencîr ile muhkem bend eyledikten sonra cevânib-i erba'asına hisâr-vâr muhkem hendeklerle ihâta idüp kenârını yine top ve zarbzenlerle dūr

⁴¹ Allah onları cehennem ateşiyle cezalandırsın.

eyleyüp cemî' asker içine girüp tahassün etmişler. Ol sebebden buna Ustubur deyü isim ta'yin etmişler. Ana sığınıp birkaç gün ehl-i İslâm ile cenk-i 'azîm eylediler. **Âhirü'l-emr, lütf-ı ilâhî ile** ol dahi pâydâr olmayup feth olundu. Şol kadar kâfir tu'me-yi şimşîr oldı ki kâbil-i ta'bîr değıldir. **Fî 29** Rebîülâhir **sene 948'**de [22 Ağustos 1541] feth-i kal'a-yı Düşve [?]. Ba'dehu pâdişâh-ı âlem-penâh devlet ü sa'âdetle bu seferden 'avdet idüp İstanbul'a nüzûl etdiler.

[Derkenar] Gazâ-yı 'Âşira: Feth-i Estergon ve gayrihim

Tafsil-i Onunci Sefer-i Hayr-haber

Gazâ-yı Estergon: Beç kralına tâbî' yol üzerinde ba'zı kılâ' fethi için İstanbul'dan çıkup sefer-i hümâyûna müteveccih oldılar. **Fî 951** [1544-45]. **Feth-i Kal'a-yı** Valpova [Valpovo], **feth-i kal'a-yı** Siklavaş [Siklós]. Bir hisârdır ki metâneti kâbil-i ta'bîr değıldir. **Feth-i Kal'a-yı** Peçuy [Pécs]. Âb ü hevâsı mu'tedil bir sahrâ-yı vâsî'dir ve bağ ve bağçeleri bî-nihâyedir. **Feth-i Kal'a-yı** Estergon [Esztergom]. Bir husn-ı hasîn ve kal'a-yı metîndir ki rûy-ı zemînde ana müşâbih kal'a bulunmaz. Eğer hendekinin derinliğı ve sarblığı bî-manedir. Tamâm cevânib-i erba'ası feth olunduktan sonra sancak beğı ve kâdı nasb olunup düzâhîler yerine ehl-i bihişt ile mâlâmâl oldı. Ve yine ona yakîn yerler de nice kal'alar feth olundu. Cümleden mâ'ada feth-i kal'a-yı Vişegrad [Visegrad] ve feth-i kal'a-yı Sazva [Szászvár] ve feth-i kal'a-yı Pan ve feth-i kal'a-yı Tata ve feth-i kal'a-yı İstolni-Belgrad [Székesfehérvár]. Bir kal'a-yı sengîn-bünyâddır ki Kasr-ı Şeddâd'dan nişân virir. Ol sebepten ümem-i sâlîfe ve milel-i muhâlifeden selâtin-i melâ'in [ü] küffârdan mirzâ olan duzâhîler anda defn iderler imiş. Hattâ ana mutasarrıf olmayan [188/a] kral-ı la'în başına ta koronasın giymezi imiş. Ya'nî başına şahlık tâcın almaz imiş. Ba'de'l-feth kal'a muhâfazası için yeniçeri ve yarak konulup etrâf ü nevâhîdan külliye köyler zabt olunup sancak beğı ve kâdı ve dizdâr ta'yin olundu. Bu esnâda Şehzâde Sultân Mehmed Mağnisa'da vefât idüp cenâzesini İstanbul'a getürdiler. Rûhî için bir câmi'-i şerîf ve 'imâret-i latîf yaptılar. Bu haber-i vahşet-eserden sa'âdetlü pâdişâhın mübârek hâtırı muğabber olup, devletle tahtına teveccüh idüp az zamanda izzet-fezâ-yı taht-ı hilâfet vâki' oldı. Bir niçe eyyâm ve şuhûr İstanbul'da 'ıyş ü 'işrete mukayyed olup, rûzigârdan kâm alup sefâ üzere iken muhâsibden ba'zı kimesne Bağdad cânibini kâle getürdüklerinde hemen-dem ol Süleymân-zamânın hâtırasına ba'zı nesne hutûr idüp Bağdad Beğlerbeğısine ahkâm-ı cihân-mütâ' irsâl idüp ol cânibin fethi murâd-ı

şerîfleri olduğun beyân eyleyecek olduğu “الأمر أمرکم”⁴² muktezâsınca ve er kuvveti bâzûya götürüp ol cânibin dilâverleri ile Basra cânibine teveccüh eyledi. Lütf-i hakk ile az zamânda fethi müyesser oldu. **Feth-i diyâr-ı Basra ve Cezâyir ve Vâsit** feth olunup Âsitâne’ye müjde haberi geldi. Gelen âdemîlere ve beğlerbeğisine ri’ayet-i küllî olundu. Bu mahalde ‘Acem şâhı Tahmasb Şâh’ın birâderi İlkas Mirzâ’ya hidâyet-i Hakk reh-nümûn olup derûnundan rafz ü ilhâdı ihrâc idüp Kızılbaş’dan kaçıp sünnî olup Demürkapu’dan, Çerkes ve Tatar diyârlarından kal’a-yı Kefe’ye çıkup andan gemi ile Âsitâne’ye geçüp pâdişâha kul oldu. **Mısra’** Fırak-ı dâleden oldu, geldi mirî

[Derkenar] **Gazâ-yı Ganîmet-eser-i ihdâ aşar:** İlkas Mirza an-cânib-i sürhser

Tafsîl-i On Birinci Sefer-i Hayır-eser

Hazret-i sâhib-kırân-ı zemîn ü zamân kerr ü ferr ü şevket ü azametle [188/b] diyâr-ı Acem’e ‘azîmet buyurdu. Ve İlkas Mirzâ dahi rikâb-ı hümâyûnda dâmen der-meyân Üsküdar’a konuldu. **Fî sene 954.** [1547-48] Ba’dehu ‘asâkir-i nusret-me’serin çıkup diyâr-ı ‘Acem’e revâne oldukda şâh-ı bed-nihâd, gazilerün kesret-i hevm-hücûmun istimâ’ etdikde bi’l-ihtirâr karârı firâra tebdîl idüp vücûdunu ve mekânını nihâd eyledi. Pâdişâh-ı heft-iklîm mürûr-ı eyyâm ile Tebriz’e dâhil oldukda ‘Acem halkı nice def’a pâyimâl ü hâkisâr olmağın emân ü âmân dilediler. Pâdişâh-ı dil-rübâ hâllerine terahhümen Tebrîz’dan göçüp diyâr-ı Rûm-ı meymenet-rüsûma mürâca’at olundu. **Feth-i Kal’a-yı Van.** Mukaddemâ feth olunmuş iken Kızılbaş-ı şeytân-tynet dâ’imen halkını remîde vü rencide etmeğın içinde mütemekkin olan ehl-i kılâ’ birağup hâlî kalmağın yine Kızılbaş-i evbâş eline girmiş idi. Ol kal’a-yı mu’azzam fi’l-hakîka kilîd-i feth-i Acem olmağın üzerine varılup darb-ı top u tüfenk ile muhâsara olundukda içinde olan evbâşlar, Kızılbaşlar, kalleşler; mü’mînler ve Sünnîlerin darb u harbine takat getürmeyüp emân dilediler. Ol [?] mürevvet-âyîn-i sâhib-kırânı amele getürüp kaçanı kırmak ve emân isteyeniy öldürmek kârları olmamağın emân ihsân olunup cümle kal’adan çıkup gitdiler. **Bu vak’a** kaleye yarar dizdâr ve hisâr erleri ve ‘asker ile beğlerbeği ta’yîn olunup kal’a-yı mezbûre etrâfında olan kasaba ve karyeler bir vecihle zabt olundu ki dâ’iresinde mürğ-ı tâ’ir dahi dâ’ir olmazdı. **Bundan sonra** İlkas Mirza’ya ‘asker koşulup, Bağdad’da

⁴² Bu iş sizin işinizdir.

kışlamak emr olunup vaktinde fırsat, ganîmet bili[nü]p karındaşı Şah Tahmasb'ın vilâyetini gâret ve evlâd ü 'iyâlini ve esbâb ü mâlını yağma ve talan [189/a] itmek ısmarlandı. Vâkı'a müşârünileyh Bağdad'a vardıkda Dergüzin ve Hemedan'dan geçüp Azerbaycan'ın ekser yerlerinden geçdikde Yakut Yakup ve **hatta** karındaşı Şah Murad'ın bârhâne ve esbâbın gâret ve yağmalarına ihânet eyledi. **Fî sene 955** [1548-49]. Ve bu eyyâmlarda eyyâm-ı şitâ karîb olmağın 'asâkir-i nusret-me'seri sermâdan hıfz için Haleb'e gelüp sa'âdetle kışladılar. Çünküm soğuşun şiddeti geçüp evvel-i bahâr-ı hüceste-âsâr yüz göstermeğın hazret-i Hüdâvendigâr-ı cihândâr yümn ü ikbâl [ve] izz ü celâl ile Vilâyet-i 'Acem semtine teveccüh idüp Diyarbakır'e vardıkda şâh-ı gümrâhın ahvâli bilinmek için etrâfa câsûslar gönderüp ahvâli tefahhus olundukda mukâbeleye durmağa yüzi olmaduğı ma'lûm olıcak oldu ki otak-ı 'âlî-nitâklarına konak ve Diyarbakır'da Elmalu nâm yaylak ta'yîn olundu. **Bu mahalde** Rumeli cânibine 'asker gönderilmek icâb etmeğın Vezîr-i Sâni Ahmed Paşa'yı serdâr ta'yîn idüp nice bin yeniçeri ve kapu halkı ta'yîn olunup serhad vilâyetinde olan keferi-yi fecere-gürûha gazâ itmekçün gönderildikde paşa-yı müşârunileyh ol diyâra varup niçe kal'alar feth idüp içine yarar âdemler koyup ve ol etrâfda olan klâ' vü kurâları yağma ve talan itdürüp mukâbelesine kimse gelmeyüp, vâfir mâl ü ganimet ile silsile-bend esirler ile Ordu-yı Hümâyûn'a geldiler. **Fî Sene 956** [1549-50]. Bu mahalde sâhib-kırân-ı nusret-karîn dahi devletle taleb-i temkin, taht-ı Konstantin cânibine mürâca'at idüp serîr-i 'adâletde karâr ihtiyâr itdiler. **Feth-i Kal'a-yı Timişvar** [Timişoara, Temeşvar] ve Barkan be-dest-i Ahmed Paşa ile metîn kal'a idi ki kâbil-i tahrîr değıldir. Hakk'ın lütfi ve evliyâların himmeti ile etrâfında dokuz kal'a ve karyeler ile feth olunup içine beğlerbeği ve 'asker konulup zabt olundu.

[Derkenar] **Gazâ-yı İsnâ-'Aşar**: 'Azîmet-i Nahcivan

[189/b] **Tafsîl-i On İkinci Sefer-i Fetih-eser**

Hazret-i Sultân-ı âsumân-sitân, hâkân-ı keyvân-mekân diyâr-ı şarka melâhide-yi 'âlâhidenin def' ü ref'i için iskeleden geçilüp Üsküdar'a konuldu. **Fî sene 960**. [1552-53] **Vâkı'a-yı Sultân Mustafâ**. Hazret-i pâdişâh-ı vâlâ-ilm; Üsküdar'dan göçüp kona göçe, dere ve derbend geçe mürûr-ı eyyâm ile Vilâyet-i Karaman'da kasaba-yı Ereğli'de nüzûl-ı hümâyûn oldukda Şehzâde Sultân Mustafâ Amasya'dan da'vet olunup dest-bûsuna geldikde Rüstem Paşa şeytâniyetle hak emrine gönderildi. Hatta bu târih ânun vefatına dinilmişdir. **Târîh: Meker-i Rüstem, mükerrer sitem. Fî 22**

Şevvâl-ı mükerrem **Fî sene 960** [1 Ekim 1553]. Sene-yi mezbûre Zilhicce'sinin vürûdunda Sultân Cihângîr, Haleb'de vefât itdi. **Yine ol senede** pâdişâh-ı rub'-meskûn devlet ü iclâlle Nahcivan nâm mevzi'e konuldu. Şâh-ı gümrâhı tecessüs idicek ne vücudundan eser ve ne kendünden bir haber zâhire geldi. Birkaç def'a yed-i kudret-i Osmâniyye'den niçe def'a tabanca yemeğin mukâbeleye yüzi olmadı. Eyyâm-ı şitâ erişmekliğin 'izz ü ikbâlle İstanbul cânibine 'azîmet itdiler, mürûr-ı eyyâm ile Amasya'ya geldiler. La'în-i ebedî ve merdûd-ı sermedi, pâdişâh-ı İslâm'ın Rûm cânibine 'azîmetin işidicek eşkiyâsı ile ba'zı cânibe nâ-şâyeste hareketi istimâ' olundukda Vezîr Ahmed Paşa bir mikdâr yeniçeri ve sipâh ile serdâr idüp gönderildikde yine mukâbeleye tâkat getürmeyüp kaçup gittiler. Ahmed Paşa her çend ki etrâfı cüst ü cûy itdi, kendin ele getürmeyüp halkından çok kimesne[yi] tu'me-yi şimşir-i âbidâr kıldı. Ba'dehu kış yakın olmağın Ordu-yu Hümâyûn ile Amasya'da kışladı. Şâh-ı gümrâh, pâdişâhın ve 'asâkir-i İslâm'ın Amasya'da kışladığın işitdikde "Evvel-i baharda üzerime gelür," deyü yarar elçiler gönderüp isti'zâr ü istiğfâr ile sulh u salâh bâbında nâme-yi dârât [190/a] göndermiş idi. Elçiler, Karaçiler gibi Amasya'ya gelüp vüsûl buldular. Belkü pişkeş çeküp nâmesin virdi. Nâmesinde hezâr özür-hâhlık idüp esenliğin diledi. Ol kerem-kânın yanında özrü makbûl olup hayyiz-i kabûle mûsil oldu. **Fî sene 961. Ba'dehu** müstekarr-ı hilâfet cânibine müteveccih olup Mahrûse-yi Konstantiniyye'ye serîr-i safderî ve müttekâ-yı saltanat-serverî üzere karâr tutdılar.

Tafsîl-i Vâkı'a-yı Şehzâde Sultân Bâyezîd Hân

Şehzâde Sultân Bâyezîd gurûr-ı şebâb ve iğvâ-yı ashâb ile tarîk-i hidâyetden 'udûl [ve] râh-ı dalâlete duhûl eyleyüp hukûkî 'ukûka tebdîl idüp yanına leşker-i şekâvet-eser cem' idüp karındaşı Sultân Selîm-i halîm üzerine gelüp Sahrâ-yı Konya'da âhenk-i cenk itdikde yanında olan eşirrâ münhezim, belki ekseri mün'adim olup kendüsü mağlûb [ü] menkûb nâçâr firâr ihtiyâr itdi.

[Derkenar] Gazâ-yı Sâlise 'Aşar: 'an-cânib-i Acemistan

Tafsîl: On Üçüncü Sefer-i meyseret-Hayr

Hazret-i pâdişâh-ı İslâm, mâlik-i rikâb-ı enâm vaktâ kim Sultân Bâyezîd'in mahz-ı nâdânî ve cehâlet-i 'uyûn-ı gümrânı ve hareket-i bî-bereketi 'arz olundıkda 'umûmen kapuhalkı ile ve yeniçeri ile bilâ-tevakkuf sefer niyetine Üsküdar'a nüzûl-i hümâyûn vâkı' oldu. Fî gurre-yi Şa'bânü'l-

mu'azzam. [9 Mayıs 1559] **Fî sene 966**'da Üsküdar'da karâr üzere iken terk-i diyâr itdüğü istimâ' olundukda seferden ferâğat idüp makarr-ı sa'âdetlerinde kâ'im ü nâ'im oldılar. Ol sebebden Üsküdar Seferi deyü ta'ayyün buldu. Müşârünileyh Sultân Bâyezîd sademât-ı kahramânîden hâ'if ü hirâsân olmağın Horasan cânibine kaçup Gazvin nâm mahalde Kızılbaş'a mülâkî oldukda mezkûr Şâh Tahmasb ânun cürm ü 'isyân ü dalâlet ü hizlâmı 'afv olmasın ricâ idüp [190/b] envâ'-ı tazarru' ve istiğfâr ile dergâh-ı sa'âdet dest-gâhına defâ'atle elçiler gönderdi. **Fî sene 967**. Bu esnâda Şehzâde Sultân Bâyezîd beş nefer evlâdıyla 'Acem şâhı olan Tahmasb-ı bî-dînin pençe-yi kahrına giriftâr olmağın merhûm ve mağfûr Sultân Süleymân Hân defâ'atle âdemler gönderüp mâl-ı bî-girân virüp bir niçe sene mâyende kıl ü kâl oldukdan sonra Tahmasb-ı la'înin mekr ü fitnesi sebebi ile Gazvin'de vefât idüp beş nefer evlâdının cenâzesi ile kendü meyyitini diyâr-ı Rûm'a getirüp Sivas-ı hayrû'l-esâs'da defn olundu. **Fî sene 969**. Bi-hamdillahitte'âla, etrâf ü eknâfda ve A'râb ü A'câm bir kimse kalmadı ki serfer [?] ü kalemine merhûm Sultân Süleymân Hân hazretleri oğullarının tuğyânundan sonra re'aya vü berâyâ ve 'asâkir-i pâdişâh-ı Dârrâ âsûde-hâl olup devâm-ı devlet-i pâdişâh-ı rub'-meskûn hazretlerinin izdiyâd-ı 'ömürlerine ve bekâya-yı irtifâ'-ı devletlerine du'a-yı hayırdan hâlî olalar. Kendüler dahi müreffehü'l-hâl karâr iderken derûn-ı pâklarına yine âhir 'ömrü gazâ-yı ekbere sarf olunması hutûr idüp Kal'a-yı Beç fethine me'mûl olup hasta vü şikeste gitmek murâd-ı şerifleri olup bel bağladılar.

[Derkenar] **Gazâ-yı Ekber-i Erba'a 'Aşar**: Feth-i Sigetvar ve Tevâbiuha

Tafsîl: On Dördüncü Sefer-i Hazret-i Sa'âdet-me'ser

Hazret-i Hüsrev-i dîn-perver ki hakikat-pây-ı rû-yı hazret-i Peygamberdir. Bir pâdişâh-ı gazâ-pîşê ve şehinşâh-ı cihâd-endîşedir ki bir ân murâd itmek mutasavver değildir. **Ahirü'l-emr**, ahir ömründe niyyet-i gazâ diyüp kadem-i 'azîmeti rikâb-ı mihnate basup hâric-i sûr-ı şehri mezbûrda bercâ-yı huzûrda otâk-ı 'âlî-tâk ü gerdûn-nitâk kurulup hâzır olmağın sa'âdet ü ikbâlle nüzûl-ı iclâl vâkî' oldu. [191/a] Teveccüh-i müvecceh bu sefer-i hümâyûn-fâl fî-yevmi'-isneyn **tâsi'**-i şehri şevvâl **fî sene 973** [29 Nisan 1566]. Ba'dehu hazret-i pâdişâh-ı âsumân, bârgâh-ı Sitare ve sipâh ol mahalden geçüp ber-vech-i isti'câl 'ale'l-intikâl yürüyüp ba'd-ez kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil iderek Semendire semtine varılıp Cezîre-yi Serîm-i mânend-i İrem nüzûl idicek, **Allahu ekber kebîra**, bârân-ı 'azîm

vâki' olup kûh ü deşt hemvâr, bir sahrâ-yı pehnevâr oldu ki Deryâ-yı Muhît'den nişân virdi. **Husûsa** Drava ve Sava iki güyâ bahir bir oldu. Buna nisbet Seyhun ve Ceyhun rudhâne, belki nişânlardan nişânedir, gâyetde taşup tuğyân eylemeğin etrâfdan gemiler ve bennâ ve mi'mârlar cem' idüp on günde beş bin yedi yüz zirâ' bir cisir yapup tamâm itdikleri gibi hazret-i pâdişâh-ı deryâ-dil cümle 'askeri ile ol mahalden göçüp köpriyi geçüp bir sahrâ-yı raht-efzâda nüzûl itdiler. Birkaç gün anda ârâm itdikden sonra hısn-ı husîn "حسبنا الله نعم المعين"⁴³ kavline küllî i'tikâd ile "وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ" kelâm-ı sa'âdet-peyâmın tahassün idüp Kal'a-yı Zigetvar'a 'azîmet itdiler. Mürûr-ı eyyâmı üzerine varıldıkda bir kal'a-yı sengîn-bünyâddır ki 'azîm gölün içinde vâki' olmuş. Etrâfın hezâr zâr ü zûr ile kuşadup metrisler kurup döğmeye başladılar. Bir nice eyyâm döğüp darb-ı top ü tüfenk ile taşra-yı kal'a alınup iç kal'ası alınacak pâdişâh-ı heft-iklîm el açup cânib-i Hak'dan tazarru'-günân "Bu ateşe yanıcak dahi alınmaz?" mu diyecek du'ası icâbet-i hedef-karîn olmağın kudret-i hakla âteş düşüp ihrâk bi'n-nâr oldu. Âhiren çâr u nâçâr kalayı feth itdiler. **Fî sene 974. Feth-i Kal'a-yı Göle** [Gyula]. [191/b] Küffâr-ı hâksârın vilâyet-i Timişvar'da Göle dimekle nâmver bir kal'a-yı mu'teberi dahi var imiş ki halîç[i] deryaya müsâvi vü hemtâ bir 'amîk ve 'arîz göl içinde olup küngüre-yi bârûsi mu'anık-ı kemer-i cevzâ ve bir dahi mukârin-i tâc-ı Süreyyâ imiş. Ol kal'a-yı vâsî'in burc u barusı gâyetde refî' ve hendekinin gavrı nihâyetde 'amîk ü menî' olmağın ne hendekine düşenlere ihtimâl-ı hurûc ve ne bir veçhine su'ûd idenlere mahall-i 'urûc var. Ol kal'anın dahi feth ü teshîri ve kal' u tedmîri lâzım-ı mühim olmağın vüzerâ-yı 'azâm silkine münfekk olanlardan vezîr-i sâni olan Pertev Paşa'yı serdâr idüp nice kâr-güzâr ü kâr-sâz beğler ve ser-efrâz sancak beğleri ve züemâ-yı nâmdâr ve erbâb-ı timârdan nice bin merd koşulup kal'anın feth ü teshîri müşârünileyh müşîr-i Müşterî-tedbîre tefvîz olunmağın ber-mûceb-i emr-i 'âlî-şân mûcebince ba'de'l-dest-bûs revâne olundu. Kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil iderek ol kal'a-yı lâzımü'l-kal'a varıldıkda bir an tevakkuf etmeyüp leşker-i tuğra-eser hâle-vâr etrâfın ihâta idüp dâ'ireye aldılar. Emân ü zemân virmeyüp metrisler kurdılar. Sâ'ika-kerdâr, hasım-şikâr toplar ve şaykalar kurulup darb ü harbe mübâşeret olundu. Bir nice zamân şeb ü rûz göz açdırmayup bârân-misâl top ve darbzen yuvalakları derûn-ı hisârı kafes-mânend sûrâh-ı sevârih idüp

⁴³ Allah bize yeter; O ne güzel nimetlendiricidir.

⁴⁴ Talak Suresi; 65/3. "Kim Allah'a güvenirse Allah ona yeter."

içinde olan düzehîler evleri başlarına yıkılıp küştelerden püşteler peydâ olmağın çâr ü nâçâr taşra çıkarup, bırağup iç hisara firâr itdiler. **Âhirü'l-emr** gördiler ki anda dahi kendülere ne râh-ı girîne dermân ve ne sitize mecâl var [192/a] bi'l-ıztırârî kemâl-i 'acız ü kusûr ile kılıç der-rehîn kefen, kefen-ber-gerden kılıp feryâd-ı zenân "el-emân, el-emân" ⁴⁵"لاطافته لنا" güyân" oldıkları ecilden paşa-yı müşârunileyh anlara emân virdi. Anlar dahi kal'ayı teslim idüp cümlesi taşra çıkup diyâr-ı küffara 'azîmet ve gitmeğe kasd-ı niyet etdikleri gibi guzât-ı dündârın tığ-ı âbdârları teşne-yi hûn-ı küffâr olmağın ardlarından irişüp giden küffâr-ı haksârı huyâr gibi doğradıları. İçlerinden bir ferd cân-rehâ kalmadı. Mevcût olan akıncı tâ'ifesi dahi bu şevkle Göle'nin cânib-i erba'asında vâki' olan kurâya akın idüp on, on beş günlük yolda köyden esir komayup cümlesin ihrâk bi'n-nâr eylediler. Kâbil-i istihdâm olan merd ü zeni silsile-bend idüp orduya getürdüler, fûruht kıldılar. Amel-i mandesin tuğme-yi şimşir kıldılar. Paşa-yı müşârunileyh kal'a-yı mezkûreye tamam zâd u zevâde konulup sancak beği ve nevbetçi yeniçeri ve vüzerâ ve hisâr erleri yakîn olunup devletlü 'azametle pâdişâh cânibine revâne olundu. Kendüler gelmezden mukaddem bu beşâret-ı şâdimâni haberi irsâl olundukda pâdişâh-ı mağfiret-penâh hizmetine 'arz olundukda şükr-i Yezdân kılındı. **Fî sene 974** ve senâları şeref-i isticâbete hem-nişîn olup kal'aların feth ü teshîr haberi geldüğü günün irtesi günü idi. Ba'dehu ez-istimâ'-ı hâlât-ı mâ-fih "إِزْجِعِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً"⁴⁶ nidâsı nefis-i nefise irişmeğın ol Hüsrev-i âfâka sefer-i tavîl için kûs-ı rahîl çalınup serhadd-i memâlik vücûdun mevâtın-ı cinân-ı mev'ûda irtihâl ve sarây-ı server-i dâr-ı fenâdan sâhât-ı râhet-nümây-ı Cennetü'l-me'vâya intikâl eylediler. [192/b] Derecât-ı cennât-ı na'îmde mukim olan 'aşere-yi mübeşşireye mülâhık ü mülâsık olup karînü'l-enbiyâ ve'l-evliyâ ve'l-mürselîn ve hem-nişîn-i hûr-i 'ayîn oldılar.

Ağladı halk-ı Subhân mâtem idüp bu hâle

Çıkdı eflâke bu derd ile figân u nâle

الحكم لله الواحد القهار إنا لله وإنا إليه راجعون وبامرہ طائعون أكرم الله ما به و عطر ينائم الخلد ترابه
امين بحق طه و يس

Terk idüp pâdişâh-ı heft-iklîm/ Tâc ü taht ü hazîne-i zer ü sîm

⁴⁵ Gücümüz, kuvvetimiz yok.

⁴⁶ Fecr Suresi: 89/28. "Sen ondan hoşnut, O senden hoşnut olarak Rabbine dön."

Bir civan-bahta eyledi teslîm / El çeküp cümlesinden oldu selîm

Pes cenâze-yi rahmet-endâzeleri İstanbul'a getirilüp türbe-yi cennet-rütbeleri câmî'î-i şerifin mihrâbı mukabelesinde vâkî' oldu.

بلغالله معارج السعداء ويواه مداح الشهداء واسكنه الله تعالى الملك المنان في اعلي فراديس الجنان
بحرمته نبي آخر الزمان عليه الصلوة والسلام امين يا رب المعين ⁴⁷

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Mehmet, *Eyyûbi, Menâkıb-ı Sultan Süleyman: Risâle-i pâdişâh-nâme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ALMAZ, Hasan, *Şükrullah bi Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn Zekî, Behcetü't-Tevârih (İnceleme-Metin-Tercüme)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- ALPARSLAN, Ali, "Gubârî Abdurrahman", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 167-69.
- ALPER, Kadir, "Türk Edebiyatında Süleymân-nâmeler". *Turkish Studies*, 9/7, Ankara 2022, XXXI, 147-63.
- Anonim, *Süleymân-nâme*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 3710.
- AVCI, Casim, "Muhtasar" *DİA*, Ankara 2020, XXXI, 63-64.
- AYNUR, Hatice, "Mahremî". *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 390-91
- Celalzade Salih Çelebi, *Târîh-i Sefer-i Zafer-Rehber-i Alaman*. haz. Fatma Kaytaz. Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016.
- DEMİRTAŞ, Funda, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.
- DURMUŞ, İsmail, "Muhtasar", *DİA*, Ankara 2020, XXXI, 57-59
- DÜZENLİ, Mesut Bayram, ve Ahmet Akgül, *Senâyi'nin Manzum Süleymaniyye'si*, Çizgi Kitapevi, Konya 2018.
- ERBİL, Esmâ, "Diliçi Çeviri Kavramı ve Teorik ve Uygulamalı Olarak Diliçi Çeviri Üzerine Yapılan Araştırmaların Tanıtımı" *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, (editör Sadık Yazar ve Mücahit Kaçar), Ketebe Yayınları, İstanbul 2022, s.199-224.

⁴⁷ Allah onu, ahir zaman peygamberinin [O'na salat ve selam olsun] hürmetine saadet bulmuşların yoluna ve şehitlerin huzuru çıkarsın ve Firdevs cennetlerinin en yücesine yerleştirsın. Amin ya Rabbalemin.

- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Mirķātü'l-Cihād [Cihadın Basamakları]: Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. haz. Ali Akar, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2016.
- KILPATRICK, H., "Abridgements", *Encyclopedia of Arabic Literature*, editör J.S Meisami ve P. Starkey, Routledge, Londra1988, 23-24.
- KOŞİK, Halil Sercan, "Baki'nin Arapçadan Tercüme Mensur Bir Eseri: Fezâ'il-i Mekke Yahut el-İ'lâm bi-A'lâmi Beledillâhi'l-Harâm Tercümesi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 10, Ankara 2014, 131-48.
- KURU, Selim S., "Anlamı Aydınlatan Kara Yazı: Metin ve hâlleri", *Metnin hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, 19-33.
- Küçük Nişancı Ramazanzâde Mehmed Çelebi, *Târîh-i Nişancı Paşa*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih, 4234.
- NAS, Ahmet, *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin 'Tenkîhü't-Tevârih-i Mülûk' İsimli Eserinin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2019.
- ÖZCAN, Abdülkadir. "Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü" *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, (editör Zeynep Tarım Ertuğ), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2006, 112-154.
- , *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.
- ÖZDEMİR, Rukiye, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Muhtasar Umumi Tarihler", *Anasay*, 7, Ankara 2019, 105-138.
- , *Ramazân-zâde'nin Târîh-i Nişancı Paşa İsimli Eserinin Tahlil ve Metin Tenkidi*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2018.
- SAĞIRLI, Abdurrahman, "Süleymannâme", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 124-27.
- WOODHEAD, Christine, "Şehnâmesi", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 456-58.
- YAZAR, Sadık, "İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri", *İslam Düşünce Atlası*, <https://islamdusunceatlası.org/booksmap>.
- YILDIZ, Murat, *Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi (İnceleme-Metin)*, Libra Kitap, İstanbul, 2013.
- YILMAZ, Kadri Hüsnü. *Türk edebiyatında Süleyman-nâmeler ve Hâkî Efendi'nin Süleyman-nâmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi. "Bostan'ın Süleymânnâmesi (Ferdî'ye atfedilen eser)". *Bellekten*, XIX/74, Ankara 1955, 137-202.